

Svenskfinland – den seriösa kritikens sista utpost?

En studie i litteraturkritikens historia och undersökning av
recensioner i elva finlandssvenska dagstidningar

Susanna Sucksdorff
Pro gradu-avhandling
Institutionen för kommunikationslära
Statsvetenskapliga fakulteten
Helsingfors universitet
Augusti 2005

INNEHÅLL

1 INLEDNING	4
2 TEORI OCH BAKGRUND – Postmodernismen i ett nötskal	6
2.1 Jürgen Habermas och den borgerliga offentligheten	8
Offentlighetens förfall.....	8
Kommentar till Habermas.....	10
2.2 Pierre Bourdieu och konstens fält	10
Spridning och smakens devalvering	11
Kommentarer till Bourdieu	12
2.3 Habermas och Bourdieu	12
2.4 Robert Escarpit och litteratursociologi.....	13
2.5 Den finlandssvenska skönlitteraturen – De senaste 100 åren	13
2.5.1 Besvikelsens tradition	14
2.5.2 Romanboomens startskott	15
2.5.3 Hur gick det till?	16
3 TIDIGARE FORSKNING	17
3.1 Fyra årtionden kulturjournalistik på finska.....	18
3.1.1 Centrala begrepp: Kultur, konst, kritik och paradigm	18
3.1.2 Kulturjournalistikens historia i Finland, några nedslag	19
3.1.3 Kamper i kulturens fält.....	20
3.1.4 Kulturjournalistikens paradigm.....	21
3.1.5 Kulturjournalistik på 90-talet: Marknadskrafter mot yttrandefrihet	22
3.2 Finlandssvensk litteraturkritik, två nedslag i historien	22
3.2.1 Modernismens genombrott.....	22
”Dårdikter”	22
3.2.2 ”Modernismen är död”	24
M-debatten i ett nötskal.....	24
Revolten breddas.....	25
3.2.3 Syntes – Litteraturkritikens historia	26
3.3 Hotbilder vid horisonten – Litteraturkritikens framtid.....	26
3.3.1 Kritik av kritiken	26
Kulturjournalistikens historia och den borgerliga offentligheten	27
Minskad lönsamhet blir kritikens nedgång	27
Kritiken i konflikt med journalistiken.....	28
Fältet splittras	29
Farväl kanon.....	31
3.3.2 En essä om kritik	31
3.3.3 Syntes – Litteraturkritikens framtid	32
4 LITTERATURENS FÄLT – STATISTIK	33
4.1 Internationellt	33
4.2 Bokutgivning.....	34
4.3 Bokförsäljning.....	34
4.4 Bokläsning	35
4.5 Bibliotek.....	36

4.6 Recensioner	36
4.7 Läsning av kultursidan	38
4.8 Recensionens inverkan på bokköp	41
4.9 Fonder	42
4.10 Statistik – Sammanfattning	43
5 LITTERATURRECENSIONER I FINLANDSSVENSKA DAGSTIDNINGAR	44
5.1 Kritikens forum	44
5.2 Metod	45
Material	46
På jakt efter recensioner och andra artiklar	47
Mätning	48
Validitet och reliabilitet	48
5.4 Resultat tidningsvis	49
5.4.1 Hufvudstadsbladet	49
5.4.2 Vasabladet	51
5.4.3 Jakobstads Tidning	53
5.4.4 Västra Nyland	55
5.4.5 Åbo Underrättelser	56
5.4.6 Borgåbladet	57
5.4.7 Östra Nyland - Kotka Nyheter	58
5.4.8 Österbottningen	59
5.4.9 Syd-Österbotten	60
5.4.10 Tidningen Åland	61
5.4.11 Nya Åland	63
5.5 Resultat – Molnen skingras	64
6 ANALYS	65
6.1 Helt finlandssvenskt heltäckande... ..	65
6.2 ...eller total lokal koll	66
6.3 Stress kontra passion	66
6.4 Resurser	67
7 SLUTDISKUSSION	68
En tolkning med Bourdieu - Vem tar över makten?	69
En tolkning med Habermas - Kultur i kuvös?	71
Författaren som kändis	72
Öppna frågor	73
KÄLLOR	
Litteratur	75
Forskningsmaterial	78
BILAGOR	
Bilaga 1 Recensioner bok- och tidningsvis 1994	79
Bilaga 2 Recensioner bok- och tidningsvis 2004	80
Bilaga 3 Procentuella ändringar 1994-2004	81

TABELLFÖRTECKNING

Graf 1. Artiklar om Otavas böcker 1975–2000	37
Tabell 1. Utgivna böcker, antal titlar 1994 och 2004.....	34
Tabell 2. Sålda böcker, 1000 ex 1994 och 2003	34
Tabell 3. Läsning av kultursidan i AMT-undersökningarna 1999 och 2000	39
Tabell 4. Upplaga och kultursidesläsning	41
Tabell 5. Material	47
Tabell 6. Läsarundersökning/Hbl.....	50
Tabell 7. Resultat/Hbl	51
Tabell 8. Resultat/Vbl	53
Tabell 9. Resultat/JT	54
Tabell 10. Resultat/VN.....	56
Tabell 11. Resultat/ÅU.....	57
Tabell 12. Resultat/Bbl	58
Tabell 13. Resultat/ÖN.....	59
Tabell 14. Resultat/ÖB.....	60
Tabell 15. Resultat/SÖB	61
Tabell 16. Resultat/Åland.....	62
Tabell 17. Resultat/Nya Åland.....	63
Tabell 18. Resultat/Alla	64
Tabell 19. De finlandssvenska dagstidningarnas kulturreсурser	67

”Kritikken er kunstverkets fullendelse, kritikken er ingen yttre vurdering av verket, men den systematiserte refleksjonen omkring verkets egen kjerne.”
Arild Linneberg i Norsk litteraturkritikk historie enligt Forser 2002, s. 143

”Litteratur har av tradition ansetts som [den finlandssvenska] språkminoritetens viktigaste kulturyttring.”
Nordisk Litteratur 2004, s. 88

1 INLEDNING

I min examensuppsats från Svenska social- och kommunalhögskolan om bildkonstkritiken i finlandssvenska dagstidningar efterlyser jag en genomgripande förändring av kultursidan enligt den svenska författaren och kritikern Göran Palms förslag: ”Flytta kulturen närmare människornas vardag, behandla populär- och folkkultur (serier, annonser och hötorgskonst, skolböcker, kiosklitteratur och deckare), ge större helheter; djupgående kritiska analyser av samhället, politiker, kyrkan eller reklamens medel. Kritikerna kunde börja skriva kåserier, intervjuer, kolumner, presentationer, eller essäer. Genrer som antagligen är både intressantare och mer läsvärda än kritiken.” (Sucksdorff 1989)

Mycket har förändrats på de sexton år som gått sedan dess inom både konsten och dagstidningskritiken. Inom konsten kan man skönja en tydlig demokratisering och i mitt tycke positiv popularisering i t.ex. Kiasmas verksamhet där man aktivt strävar efter att nå ny publik, förklara och diskutera konsten och göra fler människor delaktiga av den. Vad utvecklingen på kultursidan anbelangar så verkar den förändring jag efterlyste år 1989 vara på kommande.

I mitt arbete som informatör på Söderströms förlag ingår bland annat att skicka ut recensionsexemplar av böcker samt följa upp recensionerna i samtliga finlandssvenska och de största finskspråkiga och rikssvenska dagstidningarna. Under de dryga tre år jag arbetat på förlaget har jag tyckt mig märka att antalet recensioner minskat medan andra journalistiska former som kolumner och intervjuer ökat. Jag skall i detta arbete ta reda på om mina misstankar håller streck. Det har också dykt upp ett nytt slags recensioner:

Jag var på samma författarfest som Björn Ranelid en gång. Han satt där med sitt blonda lockiga hår, helt orörlig i en stel pose. Han var brunbränd, renrakad på armarna, iklädd ett LINNE och läppglans.

Medan jag läser "Kvinnan är första könet" ser jag ständigt bilden av Ranelid framför mig, där han satt helt stel, i linne och läppglans.

Det här måste vara den sjukaste bok jag nånsin har läst. Björn Ranelid har skrivit en bekännelseroman om sitt liv, sin stora växande läpp och om hur han som 16-åring pippade med en 40-årig kvinna vid namn Anna Ribe... (Skugge 2003)

Så inleder Linda Skugge sin ökända recension i *Expressen* av Björn Ranelids roman *Kvinnan är första könet*. Jag skall i detta arbete också söka bakgrunden till uppkomsten av dylika recensioner (Kap. 3.3).

I Sverige har de större tidningarna slagit ihop kultur och nöje i en bilaga, och recensionerna minskat både till längd och antal (se Kap. 3.3). Hos oss går *Hufvudstadsbladet* i bräschen för en tabloidisering på både gott och ont, där genrerna i vilka man skriver om kultur visar på en större bredd idag än för 16 år sedan. Texterna på kultursidan är inte längre exklusiva, journalistifieringen har bidragit till att göra kultursidan mer visuellt lockande och lättläst.

Avsikten med detta arbete är att ta reda på om recensionerna håller på att minska. Det gör jag i den empiriska delen i kapitel fem. Men först sätter jag in recensionsverksamheten i en teoretisk ram i kapitel två. Som jag uppfattar frågan hänger recensionernas eventuella minskning ihop med en allmän ”fördumning” av medievärlden med en kraftig ökning av skvallerpress och reality-TV på bekostnad av den mer krävande, djuplodande journalistiken. Ofta nämns postmodernismen i dessa sammanhang, så jag börjar med att utreda vad begreppet innebär. Efter det gör jag upp ramarna och vinklingen för min uppsats med två kulturteoretiker, först de vidare ramarna för offentligheten med Jürgen Habermas och sedan de snävare ramarna för kulturjournalistiken och kulturens fält med Pierre Bourdieu.

Eftersom litteraturen är en förutsättning för litteraturkritiken presenterar jag också litteratursociologins grundtankar och en snabbskiss över den finlandssvenska litteraturens senaste hundra år ur litteratursociologisk synvinkel.

När de teoretiska ramarna väl är etablerade presenterar kapitel tre tidigare forskning i ämnet samtidigt som det tecknar en bild av recensionsverksamhetens historia, nuläge och framtid i Sverige, Finland och Svenskfinland. Minskningen av recensioner och uppkomsten av nya former att skriva om litteratur kan vara tecken på ett paradigmskifte, där kulturavdelningarnas värderingar och mål står inför en omvärdering. Kapitel tre visar på tidigare estetiska konflikter och paradigmskiften i svensk och inhemsk kulturjournalistik.

I kapitel fyra ges färsk statistik över det litterära fältet från produktion och konsumtion till recensionsverksamhet.

Min forskningsfråga är alltså om en förändring skett på kultursidan på ett allmännare plan, samt helt konkret om litteraturrecensionerna minskat i de finlandssvenska dagstidningarna (Kap. 5).

2 TEORI OCH BAKGRUND

– POSTMODERNISMEN I ETT NÖTSKAL

I boken *Samtidskultur och kommunikation* ger David Morley en intressant överblick av postmodernismens uppkomst. Eftersom termen ”post” innebär något förgånget och implicerar en övergång från moderniteten eller modernismen, börjar Morley med att definiera den senare. Moderniteten innebar en tro på asketism, sekularisering och universella krav på rationalitet. Den uppstod i och med utvecklingen av den västerländska imperialismen på 1500-talet, den nordeuropeiska kapitalismen på 1600-talet och upplysningstanken om ett autonomt förnuft. Det handlade om en revolutionär brytning med traditionen och om en erövring, både den imperialistiska erövringen av mark, människans erövring av naturen och själens disciplinering.

Termen postmodernism visar på att vi nått gränsen för det moderna. Modernitetens löften om mänsklighetens befrielse från fattigdom, okunnighet och fördomar anses inte längre möjliga att uppnå.

Morley citerar Hebdige, som anser att postmodernismen består av tre negationer av modernismen:

- 1) **Mot totaliseringen**, vilket innebär att alla upplysningstidens generaliserande förhoppningar och kollektiva mänskliga mål förkastas, eftersom varje form av allomfattande anspråk kan vara en väg mot en totalitär regim.
- 2) **Mot teleologin**, d.v.s. en ökad skepticism mot alla djupgående förklaringsmodeller av världen (t.ex. marxism, psykoanalys, strukturalism). Eftersom vi enligt postmodernisterna aldrig med total säkerhet kan få kunskap om dessa dolda sanningar är det bättre att acceptera att vi lever i en skenvärld, en värld utan djup. Kanske det är just därför som den postmoderna eran karakteriseras av tonvikten på yta, bild, design och stil?
- 3) **Mot utopin** – Alla modeller som rör ett Utopia, utifrån vilket dagens samhälle kan bedömas på grundval av sina brister leder i förlängningen till revolutionär övertygelse, terroristiska processer och en legitimerad eliminering av fienden.

Men postmodernismen står också i förhållande till den modernism som utgjorde 1800- och det tidiga 1900-talets estetik i Europa. I rörelser som futurism, kubism och konstruktivism försökte konstnärerna skapa ett representationspråk för den förvirrande och spännande komplexitet de upplevde i den snabbt föränderliga världen så som den beskrevs av t.ex. marxismen, psykoanalysen eller strukturalismen. Postmodernismen kritiserar den estetiska modernismen för att vara både svår, snusförnäm och exklusiv, imperialistisk och felaktigt universalistisk i sin abstraktion. Till skillnad från detta försöker den postmoderna konsten vara figurativ, lokal, populär och tillgänglig. (Morley 1999, 70–91)

Men man kan också se mer kritiskt på postmodernismen och på senare år har stämmor höjts för att återinföra gemensamma värden i samhället. Postmodernismen som föddes på 1960-talet ur en misstro mot alla politiska och religiösa läror slog håll på vår patriarkala västerländska världsbild och avslöjade strukturerna bakom. Den visade att den tingens ordning, den konsensus och kanon vi tagit för självklar är kulturellt konstruerad, och inte alls något naturligt.

Postmodernisterna bedrev s.k. Cultural Studies (kulturstudier) i ämnen som tidigare förbisetts som marginella. Följden blev förutom ett befriande av de tidigare förtryckta och marginaliserade (kvinnor, etniska, sociala, sexuella och andra tänkbara minoriteter) också en total värderelativism där ingen objektivt sanning, inget gott eller ont existerade. En annan följd blev en splittrad världsbild, övergången från en enhetskultur till sub- och delkulturer. Frånvaron av gemensamma värderingar bidrog till att den globala kapitalismen fick fritt spelutrymme. (Eagleton 2005 och Wheen 2004, 78–116)

I denna del av mitt arbete kommer jag att presentera två teorier; Jürgen Habermas om pressens utveckling och Pierre Bourdieu om kritiken och kritikern. Av dessa två kan Bourdieus fältteori kallas postmodernistisk. Habermas däremot har gått till frontalangrepp på poststrukturalisterna (ett postmodernt fenomen det också) och anklagat dem för att vilja bryta med upplysningstraditionen och behandla filosofiska texter som skönlitteratur (Burman 2004).

Jag presenterar också några centrala tankar inom litteratursociologin och visar hur de kan tillämpas på den finlandssvenska litteraturen, som ju utgör grunden för mitt egentliga forskningsområde, den finlandssvenska litteraturkritiken.

2.1 JÜRGEN HABERMAS OCH DEN BORGERLIGA OFFENTLIGHETEN

Habermas visar hur kapitalismens och massamhällets utveckling gör det allt svårare för medierna att sköta sin ursprungliga uppgift – att kritiskt granska statens verksamhet. I och med kapitalismens framväxt på 1500- och 1600-talet förändras situationen för nyhetsförmedlingen. Post och press växer fram. Å ena sidan använder sig staten av tidningar för att kungöra sina befallningar. Å andra sidan börjar köpmännen och företagarna sälja nyheter då ett större och mer permanent behov av information växer fram. (Dahlkvist 1998, x)

Dessa båda typer av tryckt press har en historiskt säregen publik, en publik av bildade, ämbetsmän, jurister, läkare, präster, officerare, professorer, ”de lärda”. I de nya kapitalistiska samhällsförhållandena finner vi handelsmän, bankirer, förläggare, manufakturägare, vilka enligt Habermas utgör en borgerlighet i modern mening. Denna borgerlighet dominerar det ekonomiska livet. Ju starkare dess medlemmar känner sig, desto större blir spänningen mellan dem och den statliga myndigheten, mellan ”city” och ”court”. Borgarna börjar ställa allt starkare krav på frihandel, församlingsfrihet, religionsfrihet och tryckfrihet, t.o.m. krav på inflytande och deltagande i den statliga maktutövningen. Republik, parlamentarism, valbarhet och rösträtt blir deras paroller. (ibid, xii)

Borgerligheten inrättar sina sociala institutioner – värdshus, kaffestugor, ordenssällskap och salonger – där de kan träffas och diskutera innehållet i tidningarna. Den genuina borgerliga offentligheten är född i en social sfär mellan marknadsrelationernas samhällsliv och staten. (ibid, xi)

Det borgerliga samhället har alltså två områden, statligt och privat. Det privata är i sin tur indelat i ekonomiskt liv (socialsfär) och familjeliv (intimsfär) som står för det privataste, avlandet, känslorna och religionen. De båda sfärerna inom det privata området får varsin offentlighet, en litterär offentlighet av dagböcker, brevskrivning, poesi och romaner som behandlar det rent mänskliga och en politisk offentlighet som tar sig an politik, ekonomi, vetenskap och journalistik. Denna åtskillnad kan vi se rester av i dagspressen där ledarsidor diskuterar politik medan kultursidorna behandlar mer ”mänskliga” teman. (ibid, xiii)

Offentlighetens förfall

Då den borgerliga rättsstaten etableras och den politiskt fungerande offentligheten legaliseras befrias pressen från trycket att framföra åsikter. Den kan i stället utnyttja de

vinstmöjligheter en kommersiell drift erbjuder och utvecklas från åsiktspress till affärspress. Tidningen blir ett företag som producerar annonsutrymme. (Habermas 1998, 160–161)

Också publikens roll ändras på ett sätt som Habermas entydigt beskriver som ett förfall av den liberala borgerliga offentligheten. Vi möter inte längre en kulturellt och politiskt resonerande publik, snarare konsumerande. Publiken konsumerar och tar möjligen ställning i efterhand, men publiken formar inte, producerar inte – utan tvärtom, publiken formas, allmän opinion produceras. (Dahlkvist 1998, xviii)

Nu kännetecknas det sociala umgänget av avhållsamheten från litterärt och politiskt resonemang. Den kulturellt resonerande publiken hänvisas till lektyr som bedrivs i hemmets avskildhet. (Habermas 1998, 142) Samtidigt har resonerandet gjorts om till en produkt, som produceras av professionella diskuterare. I paneldebatter omtalar de en kultur som är diskussionsoförmögen och tarvar kommentarer. De ger sken av att diskussionen vårdas omsorgsfullt och inte begränsas till sin utbredning. Men diskussionen har förändrats – den har antagit formen av en konsumtionsvara. Då man tidigare var tvungen att betala för lektyr, teater, konserter och museer var ändå samtalet som sådant gratis. Nu antar resonemanget varuform, och förändras till ett programnummer. (ibid, 143)

Umgänget med kultur hade inneburit ett uppövande, medan konsumtion av masskultur inte lämnar något spår efter sig – den förmedlar erfarenhet som inte är kumulativ utan regressiv. (ibid, 145)

Denna utveckling återspeglas i masspressen. Eftersom massorna inte har samma bildningsnivå som den borgerliga tidningsläsaren, försöker masspressen göra innehållet så lättillgängligt och lockande som möjligt för att maximera försäljningen. Vinstens maximering betalas med innehållets avpolitisering och den politiska pressen förlorar i inflytande. (ibid, 146–147)

Andelen politiskt relevanta nyheter minskar. Här citerar Habermas två amerikanska författare (W. Schramm och D. M. White) som redan år 1944 skissat upp situationen: ”The delayed reward news: public affairs, social problems, economic matters, education, health” inte bara undanträngs av ”the immediate reward news: comic, corruption, accident, disaster, sports, recreation, social events, human interest” utan läses mindre och mer sällan. (ibid, 148)

Journalistikens och litteraturens tidigare skilda områden dvs. information och resonemang å ena sidan och skönlitteratur å den andra integreras och åstadkommer en

sammanflätning av olika verklighetsplan. Med human interest som gemensam nämnare uppstår ett angenämt och lättillgängligt underhållningsstoff som snarare förleder till opersonlig konsumtion av avkopplingsstimuli än leder till offentligt bruk av förnuftet. Radio, TV och film får gradvis det avstånd att försvinna som läsaren av tryckta medier måste hålla – en distans som både krävde en privat tillägnelse och möjliggjorde ett resonerande utbyte kring det lästa i offentligheten. De nya medierna trollbinder lyssnarna och tittarna men fråntar dem samtidigt deras distans dvs. möjligheten att tala för och emot. (ibid, 148)

Personfixeringen för också med sig en sentimentalitet angående personer och cynism angående institutioner som begränsar förmågan till kritiskt resonemang om den offentliga makten. (ibid, 149)

Samtidigt får offentligheten reklamfunktioner och används allt mer som ett medium för politisk och ekonomisk påverkan. (ibid, 152)

Ursprungligen garanterade publiciteten det offentliga resonemangets sammanhang med såväl herraväldets legislativa grund som med en kritisk uppsikt över dess utövande. Numera tjänar publiciteten lika mycket manipulation av publiken som legitimation inför den. Den kritiska publiciteten trängs undan av en manipulativ. (ibid, 154)

Kommentar till Habermas

Redovisningen av Habermas teorier ovan baserar sig delvis på Mats Dahlkvists förord till den svenska tredje upplagan av Habermas verk *Borgerlig offentlighet*. Dahlkvist konstaterar bl.a. att Habermas studie är en kunskapssyntes och hypotetisk teori, inte vetenskapligt objektiv utan ideologisk. Habermas största svaghet är avgränsningen till den borgerliga offentligheten av liberal typ, vilket medför att han inte alls studerar folkets former för sammankomster och samtal. Det kan ju också hända att masspartier, -medier och -organisationer är något positivt. Ett samhälle där lönearbetarna tagit över innebär med nödvändighet ett avancerat massamhälle, konstaterar Dahlkvist (1998, xxii – xxvii).

2.2 PIERRE BOURDIEU OCH KONSTENS FÄLT

Pierre Bourdieu är en av de få sociologer som också studerat kulturjournalistikens och konstkritikens sociologi.

Enligt Bourdieu agerar vi i olika fält i den sociala världen. Fälten regleras alla av oföränderliga allmänna lagar som går att tillämpa på så olika områden som t.ex.

kyrkans, politikens och filosofins fält. Samtidigt har varje fält sina egna specifika spelregler och bestämmelser för vad som är kapital, man kan t.ex. inte bli filosof med geografens kapital. (Bourdieu 1985, 105)

Inom dessa fält strävar vi efter att stärka de personliga egenskaper som är mest värda i fältet, maximera vår vinst och öka vårt kapital. Kampen i fälten förs inte enbart mellan individer, utan också mellan grupperingar, generationer och samhällsklasser.

Kampen förs om klassificering, om rätten att diktera var fältens gränser går, med vilka regler spelet förs och framför allt vilka som får delta i spelet. (Hurri 1993, 39-40)

För att komma in på fältet måste spelaren erkänna spelets mål och gränser. Den interna kampen kan få till stånd endast delvisa revolutioner, som kan krossa hierarkier, men inte själva spelet. Det ligger inte i någons intresse i fältet att förstöra hela spelet, eftersom det har en hög status som spelarna är delaktiga av. Alla dessa mekanismer är så självklara att de inte märks. (Bourdieu 1985, 107 och 147)

Inom konstens fält är det värdefullaste kapitalet förmågan att definiera vilka produkter som vid varje tidpunkt är legitima, d.v.s. god konst. Kritikerns kompetens är förmågan att skapa allmänt godkända normer, förmågan att skilja bra från dåligt. Uppgiften är förbunden med märkbar symbolisk maktutövning. (Hurri 1993, 40)

Ännu konkretare: Det litterära fältet består av agenter (kritiker, författare, förläggare, litteraturvetare) och institutioner (litterära tidskrifter, kulturavdelningar, förlag, universitetens institutioner för litteraturvetenskap, kulturfonder, författareföreningar o.s.v.). Alla dessa spelar ett spel där de tävlar om att bestämma vad som är god litteratur och god litteraturkritik. (ibid, 39)

Spridning och smakens devalvering

Genom socialiseringsprocessen, i synnerhet utbildning, kan de privilegierade samhällsklasserna skaffa sig en kulturell kompetens, som innebär kapital både i kulturens fält och i samhället i stort. Då exklusiva kulturprodukter blir allmänna och godtas först av medelklassen och sedan av den populära smaken devalveras deras värde. De förlorar i det särskiljande värde som ursprungligen gjort dem till redskap för distinktion. Med andra ord är de inte längre legitima. (Bourdieu 1985, 148–149)

Allmänhetens dåliga, outvecklade smak är alltid den bakgrund, som överklassens smak skall skilja sig från. Därför kan den legitima smaken inte godkänna sådant som tilltalar de lägre klasserna. För att förhindra en demokratisering av konsten kan den ledande

kulturella klassen (inklusive kritiker och kulturjournalister) antingen förhindra att kulturen populariseras eller konstant söka nya ännu odevalverade tillgångar. (Hurri 1993, 43 och Bourdieu 1985, 150)

Kommentarer till Bourdieu

Enligt Hurri hjälper fältteorin oss att förstå varför populärkulturen och många nya kulturriktningar endast långsamt och efter långa symboliska kamper har godkänts in på tidningarnas kulturavdelningar. För det andra ser vi med Bourdieu kulturkamper och ”revolutioner” som just kamper om makt och kulturellt kapital, d.v.s. rätten att legitimt definiera kulturen. För det tredje ger fältteorin också en trovärdig förklaring till varför dessa revolutioner sällan ser ut att lyckas i den bredd som ursprungligen avsetts.

Kulturavdelningarna har trots all polemik bibehållits likartade. (Hurri 1993, 47)

I Finland är läsningen av dagstidningar utbredd och kan därför inte fungera som särskiljande distinktion. Ett centralt tecken på smakmedvetenhet blir däremot vad man läser, distinktionen mellan kultursidans läsare (de intellektuella) och sportsidans läsare (vanligt folk, de ociviliserade). (ibid, 48)

I och med att Bourdieu avslöjar spelet i konstens fält och framhäver att konst och smak bestäms samhälleligt avvisar han också idén om den rena konstens och estetikens existens. I linje med postmodernismen framhäver han alltså att det inte existerar en objektivt god konst, konsten har inget värde i sig utom det som spelarna i konstens fält ger den. Bourdieus kultursyn är också snäv, kultur är enbart civilisationens och konstens bästa prestationer.

2.3 HABERMAS OCH BOURDIEU

Kopplingarna och motsättningarna mellan Habermas och Bourdieu är otaliga. Å ena sidan har vi Habermas som längtar efter en försvunnen tid med en upplyst överklass och å andra sidan Bourdieu som avslöjar den upplysta intelligentians metoder för att behålla sin position. Habermas anser att allas bildningsnivå borde ha höjts för att den resonerande demokratin överhuvudtaget skall ha en möjlighet att fungera medan Bourdieu visar hur de ledande klasserna skiljer sig från massan just på grund av sin bildningsstandard och hur de motarbetar en utveckling där alla skulle uppnå samma nivå. Men om vi kan bortse från Habermas starkt idealiserade bild av det förgångna och Bourdieus totala avsaknad av ideal ser vi att de båda öppnar nya och avslöjande

synvinklar på institutioner vi tagit för givna. Jag återkommer till dem i kapitel tre, där Bourdieu utgör bakgrunden till Merja Hurris och Trygve Söderlings avhandlingar. Avsnittet om postmodernismen och Habermas bygger en bas för Tomas Forsers undersökning som också presenteras i kapitel tre.

2.4 ROBERT ESCARPIT OCH LITTERATURSOCIOLOGI

Eftersom litteraturkritik inte kan existera utan litteratur skissar jag i kapitel 2.5 upp den finlandssvenska litteraturens historia. Som en bakgrund presenterar jag här litteratursociologins grunder enligt Robert Escarpit, en av pionjärerna inom forskningsgrenen.

Medan litteraturhistorien förbiser det kollektiva sammanhanget och koncentrerar sig på människan och verket lägger litteratursociologin vikt vid att författandet utövas inom ramen för ekonomiska system, vilkas inflytande på skapandet är obestridligt. (Escarpit 1970, 13)

Med andra ord: litteraturens mångfald i tid och rum är beroende av förändringar och karakteristiska drag i de mänskliga samhällen den fötts i (ibid, 16).

Kulturell gemenskap för med sig gemensamma värderingar vilka accepteras som självklara utan motivering. En författare kan inte undkomma sin publikmiljös ideologi. De gemensamma värderingarna i ett kollektiv fixeras av språket. Författaren förfogar endast över sitt kollektivs vokabulär och syntax. Författaren är också låst av sin kulturs stil, genrer och former. (ibid, 115)

Det är alltså inte enbart fråga om att författare är känsliga personer som fångar upp det som rör sig i tiden och samhället, utan också att tiden och samhället utgör basen, förutsättningen för författaren att verka. Denna bas är social (författarens ställning i samhället) och ekonomisk (t.ex. upphovsrätt och provision, stipendier) men också kulturell och språklig.

2.5 DEN FINLANDSSVENSKA SKÖNLITTERATUREN

– DE SENASTE 100 ÅREN

Ett erkänt faktum är att den finlandssvenska litteraturen idag mår bättre än den gjort på över hundra år. Det ges ut mer böcker på svenska i Finland än någonsin, de säljer mer och belönas med fler litterära pris. Det finns också ett intresse för vår litteratur i det finskspråkiga Finland, i Sverige och i vissa fall längre borta. Böcker filmatiseras och dramatiseras till skådespel och varje år får vi glädja oss åt självsäkra debutanter. Men så

roligt har det inte alltid varit. Med litteratursociologin för ögonen skall vi se hur samhället påverkat vår egen litteratur.

2.5.1 Besvikelsens tradition

Väntan på den stora finlandssvenska romanen börjar i slutet av 1800-talet, då finlandssvenskarna känner sig både språkligt och politiskt hotade från både finskt och ryskt håll. En stor roman skulle behövas för att ena finlandssvenskarna och stärka deras självkänsla. Förväntningarna blir uppskruvade med olyckliga följder för författarna som går i baklås och vars misslyckanden i vissa fall har antagits bidra till att de tar sitt eget liv. Kring 1910 uppstår dagdrivargenerationen. Den samtida Bertel Appelberg beskriver dagdrivarna så här: "Gemensamt för de flesta av flanörerna är en passiv hållning till livet, både känslomässigt och intellektuellt. Man är gärna åskådare, som från livets parkett med ett trött, vemodigt, melankoliskt eller underfundigt leende följer handlingsmänniskans krumsprång ... Ett drag av klädsam, ibland kokett pessimism hör också till den ungdomliga attityden." (Warburton 1984, 104)

Som vi förstår på beskrivningen, lyckas dagdrivarna inte producera den stora efterlängtrade romanen.

Världsordningar råkar i gungning och sönderfall under krigs- och efterkrigsåren 1914–20. Den politiska oron och de ekonomiska förändringarna verkar som jordskalv på en hel generation. (ibid, 184) Ute i världen föds expressionismen som ett försök att foga ihop en världsbild av det material som ter sig som kaos och upplösning. Den slår ut med full styrka i Finland för att jordmånen är beredd av krigets och den sociala orons krafter. (ibid, 186) 1916 debuterar Edith Södergran med samlingen *Dikter*, vilket blir startskottet för den finlandssvenska modernismen.

Den finlandssvenska modernismen och i synnerhet den modernistiska lyriken blir en stor framgång också i det finskspråkiga Finland och i Sverige. Gemensamma stildrag hos våra modernister som samtidigt särskiljer dem från tidigare lyriker är: fri rytm, inga rim, nytt bildspråk, nytt ordförråd, vidgad motivkrets och ny struktur. (Laitinen 1988, 225) Den litterära riktningen institutionaliseras så till den grad att det hinner gå 40 år från Edith Södergrans debut innan ett paradigmskifte inträffar. Vår modernism är främst lyrisk och till sitt uttryck så exklusiv, att inte heller den enar finlandssvenskarna.

År 1965 förs den stora modernistdebatten i främst *Vasabladet*. I linje med inläggen i debatten kunde man säga att den modernistiska lyriken blivit alltför exklusiv för att

engagera genomsnittsläsare, samtidigt som kanoniseringen av den förlamade författandet utanför dess ramar.

Modernisternas motståndare efterlyser en politisk korrekt och samhällsligt engagerad litteratur (Söderling 2003), men inte heller dessa tycks fungera som grogrund för stora romaner.

Det politiska 60-talet går så småningom över i ett individualistiskt 70-tal. Politiskt engagemang blir out och en ny generation författare hävdar sin rätt att utgå från den enskilda individen samt problematiserar den realistiska verklighetsuppfattningen.

På 80-talet sker åter en glidning i riktning mot en mer engagerad samtidskildring, traditionell moralfilosofi och antimaterialism.

2.5.2 Romanboomens startskott

I essäsamlingen *Det trånga rummet* från år 1989 kan Merete Mazzarella ännu ställa frågan: ”Hur dålig är egentligen den finlandssvenska romanen?”. Samma år sker brytningen till det bättre. I *Finlands svenska litteraturhistoria* täcker Pia Ingströms översikt *Den nyaste prosan* åren 1989–1999. Hon förlägger den finlandssvenska romanboomens början till 1989 och utgivningen av Pirkko Lindbergs roman *Byte*. (Ingström 1999, 318)

Trygve Söderling formulerar genombrottet så här: ”Länge var vi finlandssvenskar dåliga på att berätta och pinsamt medvetna om det. [Det var] först med 80- och 90-talen som en bred och avspänd finlandssvensk prosa fick sitt genombrott, en med långa linjer, generationer, historia, hela köret [...] historier som väver ihop ett land, en släkt, en läskrets.” (Söderling 2001)

Pia Ingström beskriver romanboomen med epitet som realistisk epik, bred kontaktyta med samtidens konkreta händelser, platser och sociala skikt, berättarteknisk bredd, mångstämmighet och metatextuell akrobatik. Dock saknar hon ännu år 1999 en brett episk politisk, social och ekonomisk tematik.

Ingström noterar att Kjell Westö och Monika Fagerholm haft den största kommersiella och mediala effekten. *Underbara kvinnor vid vatten* som utkom år 1994 har filmatiserats och översatts till nio språk och *Drakarna över Helsingfors* från år 1996 har filmatiserats, dramatiserats och översatts till åtta språk. (Ingström 1999, 318)

Börjar man räkna romaner i den årligen utkommande Finlandssvenska bokkatalogen uppstår frågan om man kan tala om en veritabel boom. I snitt utkom åren 1999–2003 tio romaner per år. Av dessa är det en eller två som försäljnings- och publicitetsmässigt

eller med hänseende till litterära pris kan kallas för stor. Faktum är väl att den finlandssvenska offentligheten och marknaden inte har plats för mer än ett par stora romaner per år. I förhållande till befolkningsunderlaget kanske man ändå får lov att tala om en boom.

2.5.3 Hur gick det till?

I ett historiskt perspektiv ser man att både samhällets höga förväntningar, låsta socioekonomiska positioner (d.v.s. att författare i stor utsträckning rekryterades bland manliga överklasshelsingforsare) och en dominerande stil (modernismen) aktivt kan dämpa en kulturs litteratur.

Vilka är då orsakerna till att den hundraåriga besvikelsens tradition bryts? ¹

- I fråga om återväxten kan man tala om ett **Björn Borg -fenomen**, toppnamn genererar god återväxt i vilken som helst gren. Den självgenererande goda cirkeln leder till ökat självförtroende.
- En annan förklaring är inspirationen från **Latinamerika**. Då den finlandssvenska kulturkretsen blir för snäv har våra författare tagit intryck av det episka och magiska i den latinamerikanska prosan. (Sund, Lindberg, Ara)
- Åter en förklaring ligger i **politiseringsen av litteraturen på 60-talet**, som leder till uppkomsten av nya förlag i synnerhet i Österbotten och ett breddat författarmaterial, då kvalitetskraven på det som skrivs av "folkets djupa lager" är lägre. Författandet är inte längre en verksamhet endast för (manliga) överklasshelsingforsare. I dag kommer många av våra främsta prosaförfattare från periferin, inte längre från traditionellt finlandssvenska kulturfamiljer.
- En viktig orsak är säkert att **de konkreta förutsättningarna förbättrats**. Skrivarkurser är ett tämligen nytt fenomen, så också skrivtävlingar och biblioteksstipendier. De finlandssvenska fonderna bidrar med ekonomiska understöd till författarna och förlagen. Dessa bidrag och en genomsnittlig höjning av levnadsstandarden gör det möjligt för personer från andra samhällsklasser än de kapitalstarka att ägna sig åt författande. Det faktum att det i Svenskfinland finns två större jämstarka förlag (Schildts och Söderströms)

¹ Om ej annan källa nämns, baserar sig kapitel 2.5.3 på informella intervjuer med Marianne Bragum, Tuva Korsström, Tapani Ritamäki, Lars Sund och Trygve Söderling hösten 2003 för ett föredrag under kursen Finlandssvensk 1900-talslitteratur.

antas leda till en hälsosam konkurrens också i att aktivt söka nya författare. De totalt över 20 mindre förlagen bidrar säkert också.

- Man har också sett det som att **den finska och finlandssvenska litteraturen bytt roller**. Den finskspråkiga tar över det psykiska och lyriska som länge varit finlandssvenskarnas gebit medan de senare i utbyte får det episka. Också kritikern Pekka Tarkka tros ha spelat en viktig roll genom att lyfta fram finlandssvensk litteratur i *Helsingin Sanomat*.
- Och inte minst: **Chill-out**. Efter 100 år av besvikelse skruvades förväntningarna på författarna ner en smula. Romanen befriades från krav på politiska och sociala budskap, berättelsen blev åter salongsfärdig, den ställdes i centrum och dess integritet respekterades. I en sådan atmosfär torde det vara lättare att skapa!
- **Språket** utgör basen för den finlandssvenska minoritetens identitet. Följaktligen blir litteraturen en högt uppskattad aktivitet som inte enbart attraherar många former av stöd, utan också begåvade människor. Vi skyddar vårt språk och försöker aktivt manifesteras och hävda oss på det litterära planet. (Swedish Book Review 2005, 13–18)

3 TIDIGARE FORSKNING

De centrala teorierna och en översikt av den finlandssvenska litteraturens historia i föregående del utgör en bakgrund för denna del där jag presenterar tidigare forskning om kulturjournalistik och litteraturkritik.

Litteraturkritik faller lätt mellan de akademiska stolarna för litteratur å ena sidan och journalistik å andra sidan och är ett tämligen utforskat område. Jag har genom sökningar i databaser och genom att läsa och fråga mig fram valt ut de för mina syften mest relevanta och centrala undersökningarna i ämnet. Ofta koncentrerar sig studierna på att från noll bygga upp kvalitativa klassificeringssystem för recensioner.² Dessa klassificeringssystem faller i mitt tycke antingen på subjektivitet eller härklyverier (Huotari m.fl. vill t.ex. spjälka upp alla meningar i en recension i klasserna beskrivning, tolkning, värdering, som i sin tur grupperas enligt syntax, semantik och pragmatik). Jag

² Se t.ex. Havaste, P. 1989. Lukijatyypiteoria kritiikin tarkastelun metodina, Huotari, M. m.fl. 1980. Kirjallisuuskritiikki Suomessa I. Johdatusta kirjallisuuskritiikin tutkimiseen, Ruuska, H. 1995. Jalokivi vai peltitölkki. Naiskirjailijoiden teosten kritiikkivastaanotto 1980-luvulla

har i mina litteraturstudier kommit fram till att dessa metoder sällan kan göras objektiva (alla tenderar gruppera olika enligt eget tycke och smak). Därför väljer jag att i detta kapitel presentera mer lättillgänglig forskning, bunden till ett historiskt perspektiv. Jag börjar med Merja Hurris doktorsavhandling om kultursidan i fem finskspråkiga dagstidningar åren 1945–80. Sedan går jag över till den finlandssvenska litteraturkritiken av vilken två perioder undersökts närmare; åren 1916–29 i Roger Holmströms doktorsavhandling och modernistdebatten år 1965 i Trygve Söderlings licentiatavhandling. Till sist blir det en initierad men dyster översikt av rikssvenska Tomas Forser.

3.1 FYRA ÅRTIONDEN KULTURJOURNALISTIK PÅ FINSKA

Merja Hurris doktorsavhandling *Kulttuuriosasto* från år 1993 är något av ett standardverk i den magra inhemska forskningen i ämnet. Hon studerar kulturavdelningen i fem dagstidningar (*Uusi Suomi*, *Maakansa/Suomenmaa*, *Helsingin Sanomat*, *Suomen Sosialidemokraatti* och *Vapaa Sana/Kansan Uutiset*) åren 1945–80. Hurri synar kultur och kulturjournalistik enligt Bourdieus teori om kulturen som ett socialt fält, som kännetecknas av symboliska kamper om vem som har legitim rätt att bestämma vad som är konst. Hurri tillämpar Bourdieus teorier på ett brett material artiklar och intervjuer med 30 recensenter. Den långa undersökningsperioden hjälper henne att urskilja återkommande cykler i diskussionen, kulturjournalistiska konflikter och paradigmskiften. (Hurri 1993, 12)

3.1.1 Centrala begrepp: Kultur, konst, kritik och paradigm

Hurri börjar med att definiera tre begrepp som är centrala också för min uppsats. Samtidigt är de centrala begrepp i de symboliska kamper som förs i kulturens fält. Man kan t.o.m. påstå att kampen i kulturens fält gått ut på vilken definition av begreppen som är den rätta.

Kultur kommer ursprungligen från det latinska *cultura* som betyder odling. Som självständigt och abstrakt substantiv uppträder kulturbegreppet först i slutet av 1700-talet.

I vardagsbruk uppfattas kultur som människans andliga produkter, främst konst. Denna kulturuppfattning kan kallas smal, eller konstcentrerad. Ett brett kulturbegrepp inrymmer också annat än konst. Den rådande kulturuppfattningen på tidningarnas kulturavdelningar avspeglas i vilka ämnesområden de skriver om. I vilken mån kommer

t.ex. materiella omständigheter som vetenskap, politik och lagar fram på kultursidan? Om all mänsklig verksamhet uppfattas som kultur finns det ingen gräns för vad som kan tas med på kultursidan, till skillnad från utrikes, ekonomi- eller sportsidorna.

Konst hänvisar ursprungligen till vilken färdighet eller förmåga som helst, som hantverkskonst eller logisk förmåga. Det abstrakta konstbegreppet som förknippas med enbart estetisk verksamhet föds också på 1700-talet, under samma period som dagstidningarna och i dem konstkritiken.

Också konst är ett problematiskt begrepp som saknar en objektiv definition. Då kulturprodukter delas upp i konst och icke-konst är processen i grunden godtycklig och bestämd i kamperna på kulturens fält.

Kritik kommer från grekiskans *kritikos* – domare. Från 1600-talet kopplas begreppet samman med specialiserade betydelser knutna till kultur, smak och civilisation.

(Hurri 1993, 26–28)

Som en syntes av ovanstående kan man konstatera att bakgrunden ligger i romantiken: på 1700-talet flyttas konsten och kulturen bort från människornas vardag. Konst och kultur blir upphöjda till något som bara ett fåtal privilegierade intellektuella sysslar med. Konsten blir något som skall betraktas på ett speciellt sätt. Kritikerna ger sig själva rätten till att existera som kritiker eftersom de anser sig vara de enda som kan betrakta och tolka konsten på rätt sätt. (Sucksdorff 1989)

Med kulturjournalistikens paradigm avser Hurri (1993, 225) de värderingar och mål som vid varje given tidpunkt är rådande på kulturavdelningen, en grupp befästa uppfattningar och tankesätt som råder inom vetenskaplig eller estetisk praxis.

3.1.2 Kulturjournalistikens historia i Finland, några nedslag

Vårt lands första tidningar grundas i slutet av 1700-talet och början av 1800-talet av litterära föreningar. Den egentliga dagspressen utvecklas hos oss först under slutet av 1800-talet och kulturmaterialen har här en stark position ända från början. De äldsta kulturtexterna handlar om litteratur. (Hurri 1993, 13)

Långt in på 1950-talet är dagstidningskritikerna ofta själva utövande konstnärer, och skriver s.k. estetisk specialistkritik. Jävigheten blir ett stort problem, då alla konstnärer inom en konstgren känner varandra, och en kritiker som själv är konstnär inte kan undgå att recensera sina kolleger. Det är också vanligt att recensera under pseudonym eller anonymt.

På 1960-talet grundas de första egentliga kulturredaktionerna med fasta vakanser för kulturjournalister, vilka i huvudsak tillsätts med journalister, inte konstnärer. (ibid, 52)

3.1.3 Kamper i kulturens fält

Hurri inleder sin undersökning år 1945: Under 1940- och tidigt 50-tal är den politiska situationen i Finland och mellan tidningarna spänd och de symboliska kamperna främst politiska till sin natur.

I början av 50-talet får många unga (22–23 år) modernistiskt inriktade litteraturkritiker utrymme i ett flertal dagstidningar och en tydlig generationskonflikt utvecklas. De unga modernisterna får motstånd av förkrigsgenerationens konservativa. Under andra hälften av 1950-talet börjar modernismen så småningom få utrymme i dagstidningarna. (Hurri 1993, 90–97) Hurri noterar att 1950-talets modernism också som radikalast främst är ett estetiskt förhållningssätt (ibid, 116).

I början av 60-talet sker en tydlig generationsväxling och en övergång från estetiska värderingar till en samhällelig och ideologisk radikalism. Den unga generationens kulturradikala värderingar leder till konflikter med tidningarnas ledning. (ibid, 116).

1960-talets symboliska kamp är främst intern, den pågår inom redaktionerna.

I sin traditionella trettondagsöversikt över litteraturen år 1962 i *Kansan Uutiset* talar Margareta Romberg om en ideologisk omvälvning: ”Auktoriteten har tagits över av mytkrossarna, nationalromantikens avfärdare, krigsmotståndarna och de frisinnade”.

Översikten blir ett slags generationsmanifest, där de vänstersinnade unga som ej upplevt kriget ställs emot den äldre högersinnade krigsgenerationen. (ibid, 126)

Åren 1965-67 infaller en kort period av fri diskussion och autonomi i alla fem tidningar, från politisk vänster till höger.

Mot slutet av 60-talet börjar man i alla politiska läger se kulturen, konsten och kritiken som en fråga om samhällelig och ideologisk makt. Kulturens estetiska och autonoma värden har inte många förespråkare. T.ex. konstaterar Bo Ahlfors under Nuoren Voiman Liittos seminarium 1968: ”konstkritik är samhällskritik” och ”kritikens centrala roll är att visa vilken funktion verket har i kampen mellan socialism och kapitalism”. (ibid, 174)

Det spändare politiska klimatet i början av 1970-talet leder till att kulturavdelningarnas allmänna linje blir striktare. Konflikten mellan tidningarnas ledning och de radikala kulturavdelningarnas krav på gränslös yttrandefrihet skärps och slutar med att ett flertal av de radikalare kulturjournalisterna får sparken eller tvingas säga upp sig då ledningen

krymper kultursidans utrymme eller kräver att kulturredaktörerna skall ha partibok. (ibid, 162)

Redaktionernas interna konflikter ersätts åter med den symboliska kampen mellan tidningar. Typiskt för 1970-talet blir skarpa skillnader i synsätt och en allmän samhällelig polarisering mellan politisk höger och vänster. (ibid, 182)

Med kritikern Pekka Tarkkas ord: Det individualistiskt framstegsvänliga 1960-talet går över i ett kollektivt-regressivt 70-tal (ibid, 184).

3.1.4 Kulturjournalistikens paradigm

Hurri urskiljer i sitt material sex olika inställningar till kultursidans linje och målgrupp.

- 1) **Folkbildning**, kultursidan skall göra kulturen till hela folkets egendom. Kultur är klassisk konst och högkultur.
- 2) Kritikernas mål är att försvara konsten och kulturinstitutionerna. **Konsten är ett självändamål**, kritikern skall främja konstens kvalitet.
- 3) **Journalistiska kriterier**, aktualitet, kompetens. Ser tidningen som ett ekonomiskt företag, strävar efter ökad upplaga och större annonsintäkter.
- 4) **Yttrandefrihet**, uppehållande av fri diskussion, journalistens självständighet.
- 5) **Samhälleliga och politiska mål**, att aktivera publiken kulturpolitiskt.
- 6) **Popularisering** av kulturavdelningen, breddning av kulturbegreppet. Försvara försmådda kulturgrenar, t.ex. populärkultur, bredda kulturavdelningens läsekrets. (Hurri 1993, 230)

På 40- och 50-talet är folkbildningstanken, konsten som ett värde i sig och de journalistiska kriterierna rådande (1, 2, 3). På 70-talet ligger tyngdpunkten på samhälleliga och politiska mål och en popularisering av kulturen. De journalistiska kriterierna hänger fortfarande kvar (5, 6, 3). Under det liberala 60-talet har alltså ett tydligt paradigmskifte inträffat: Den estetiserande vakthundslinjen har ersatts med modern nyhetsbetonad journalistik och upplysningstanken om en möjligast stor läsekrets. Hurris viktigaste slutsats är att 60-talet är en övergångsperiod som typiskt kännetecknas av uppkomsten av ett nytt paradigm och försvagning av det gamla samt en konflikt mellan anhängarna av dessa. (ibid, 256) Detta paradigmskifte är alltså mycket starkare än den estetiska konflikten förorsakad av modernisterna på 1950-talet.

3.1.5 Kulturjournalistik på 90-talet: Marknadskrafter mot yttrandefrihet

Hurris avhandling utkommer år 1993 så hon hinner kasta en oroad blick på början av årtiondet: Fram till slutet av 80-talet präglas den finska kulturjournalistiken och pressen av mångfald. Vid ingången till 90-talet kan man tala om nedkörningen av en 100-årig tradition. År 1991 läggs *Uusi Suomi* ner av ekonomiska skäl, *Suomenmaa* blir veckotidning, *Kansan Uutiset* sparkar sin heltidsanställda kulturredaktör av ekonomiska skäl. Av dagstidningarna i Hurris undersökning är det endast *Helsingin Sanomat* som fortsätter med en traditionell kulturavdelning. Tidningens konkurrensläge är överlägset. Detta leder till en tillspetsning mellan *HS* å ena sidan och konstinstitutioner och enskilda konstnärer å andra sidan. Konstnärerna är oroliga över *HS*:s kritikers envælde. Konstnärernas yttrandefrihet har krympt medan *HS*:s har ökat. (Hurri 1993, 296) Tidningsdöden leder till färre ideologiska och politiska alternativ. De symboliska kamperna flyttas från konflikter inom redaktionen eller mellan tidningar till konflikter mellan enskilda konstnärer och kulturjournalister. (ibid, 300)

3.2 FINLANDSSVENSK LITTERATURKRITIK, TVÅ NEDSLAG I HISTORIEN

En motsvarande, heltäckande undersökning om kultursidan i finlandssvenska tidningar har inte gjorts. Roger Holmström och Trygve Söderling har tittat närmare på varsin brytningsperiod, som i mångt sammanfaller med Hurris generationer, låt vara att modernismen slår igenom på finlandssvenskt håll nästan 30 år tidigare.

3.2.1 Modernismens genombrott

I sin doktorsavhandling *Karakteristik och värdering* studerar Roger Holmström, lektor i litteraturvetenskap vid Åbo Akademi hur den modernistiska litteraturen tas emot av kritiker och under drygt tio års tid (1916–1929) assimileras in i den officiella kanon. Man kan dra paralleller till Hurri och säga att denna period i finlandssvensk kritik och litteratur motsvarar modernisternas genombrott i det finskspråkiga Finland på 50-talet och som den finskspråkiga modernismen främst är ett estetiskt förhållningssätt. (Kap. 3.1.3)

”Dårdikter”

År 1916 står kritikerkåren samstämmig bakom en traditionell, välljudande och stämningsförtätad poesi. (Holmström 1988, 33) Edith Södergrans debut *Dikter* väcker

ringa uppmärksamhet inom den samtida kritiken. Holmström finner en handfull exempel på kritiker med en seriös inställning till boken. Kritikernas oförmåga att begripa de ”konstiga” dikterna leder till att boken inte ägnas egentliga recensioner, utan förpassas till dagboks- eller kåserispalten. (ibid, 35). ”Dårdikter”, rubricerar *Vasabladet* och fortsätter: ”Förläggaren Holger Schildt har tydligen velat bereda sig själv och det svenska Finland ett gott skratt i dessa bistra tider.” (ibid, 36)

Holmström konstaterar att mottagandet av Södergrans lyrik utgör ett talande exempel på att värderingarna inom den samtida kritiken kan uppvisa stora olikheter i jämförelse med de synsätt som råder inom litteraturhistorieskrivningen. (ibid, 38) Det är inte alltid kritikern vet bäst och inte heller alltid den första kritiken som avgör ett verks status i framtiden. Konstateras kan också att Hagar Olssons debutroman *Lars Thorman och döden* får inalles fem recensioner! (ibid, 45) I en inledning till Hagar Olssons *Tidig prosa* skriver Jörn Donner år 1963: ”Det är svårt att vara profet på kort sikt. En kritiker som nyåret 1917 gjorde upp bokslutet över den gångna säsongen skulle säkert inte ha berett någon större plats åt de två böcker av unga debutanter som sedermera i historiens ögon visade sig ha den största betydelsen.” (ibid, 48)

Stegvis utbreder sig dock insikten att en ny epok i och med Södergrans debut gör sitt intåg i den finländska lyriken. (ibid, 37) Den förändrade inställningen till modernismen avspeglas i Agnes Langenskjölds uppsats i *Finsk Tidskrift* år 1928 om modernisternas tidskrift *Quosego*: ”När en hel grupp av de ideellt lagda inom den yngre generationen förklarar krig mot härskande ideal och söker skapa någonting nytt och helt annorlunda, bör man utgå ifrån att det verkligen är allvar och mening därunder...” (ibid, 229)

På tröskeln till trettioåret accepteras modernismen i allt vidsträcktare läger.

Kritikerkåren har fått tid på sig att utveckla en beredskap för den nya dikten och talrika polemiker och programartiklar har en klagörande inverkan. Diskussionen om modernismens hemorts rätt i litteraturen ebbar ut bland litteraturens yrkesläsare.

De första modernistiska diktverken uppnår offentligt erkännande i och med att Svenska litteratursällskapet prisbelönar Elmer Diktonius och Hagar Olsson år 1929. (ibid, 239)

Holmströms avhandling tar slut vid hösten 1929 då Henry Parland debuterar, i och med honom har den första generationen av finlandssvenska modernister trätt fram i offentligheten (ibid, 15).

Holmströms doktorsavhandling granskar alltså en brytningsperiod i vår litteraturkritik.

Dessutom ger han en mer ingående bild av sex enskilda kritikers verksamhet under

1910- och 1920-talet. Jag skulle gärna ha sett Holmström genomföra t.ex. en bourdieusk analys på sitt material för att få en mångsidigare bild av kamperna inom fältet. Nu presenterar han sitt material genom att citera recensioner och diskutera kring dessa utan mer övergripande teoretiska ansatser.

3.2.2 ”Modernismen är död”

När den finlandssvenska modernismen väl slagit igenom, kanoniserats och spritts både inrikes och till Sverige skall det dröja nästan 40 år från Södergrans debut och kräva en ingående debatt innan dess hegemoni är till ända.

I sin licentiatavhandling *Dragigt på berget Parnassos* studerar Trygve Söderling modernistdebatten som fördes år 1965 främst i *Vasabladet* med ett tjugotal författare och kritiker som deltagare. Här handlar det alltså inte direkt om litteraturkritik, trots att också kritiker är inblandade, utan om en debatt. Debatten är i min tolkning dock ett tecken på ett paradigmskifte och sammanfaller både tidsmässigt och tematiskt med omvälvningarna i de finskspråkiga tidningarna i Hurris undersökning. ”I början av 60-talet sker en tydlig generationsväxling och en övergång från estetiska värderingar till samhällelig och ideologisk radikalism.” (Kap. 3.1.3)

Samma slutsats kommer Söderling själv till med andra ord: ”Det egentliga temat i debatten är inte modernismen, utan konstens autonomi kontra konstens deltagande engagemang direkt i den samhällliga verkligheten.” (Söderling 2003, 211)

M-debatten i ett nötskal

De centrala deltagarna i den såkallade M-debatten i *Vasabladet* våren–sommaren 1965 är författarna Claes Andersson, Bo Carpelan, Johannes Salminen, Rabbe Enckell, Hans Fors och Christer Kihlman samt kritikerna och redaktörerna Sören Lindgren, Margaretha Starck, Nils-Börje Stormbom (*Vasabladets* kulturredaktör) och Ingmar Svedberg (Söderling 2003, 21).

Debatten inleds i med en artikel av Starck i mars där hon talar om vakuum på bokfronten, tynande kulturjournalistik och efterlyser en litterär tidskrift. Denna bön blir hörd då tidskriften *FBT* grundas inte långt därefter. Starcks artikel döps till brandartikeln och föranleder 20-tal kommentarer i åtta tidningar och i radion. Bensin på lågorna kastar Claes Andersson då han liknar traditionen vid ett lik som ligger och ruttar i det finlandssvenska huset.

På första maj delas *FBT*:s manifest ut: ”vi efterlyser en litteratur som på ett meningsfullt sätt griper in i dagens samhälle – modernismen är död, när blir begravningen?”

Vasabladet sätter högt värde på debatten och inför snabbt en M-vinjett på debattinläggen. Claes Andersson kritiserar modernismen för att ställa dikten på sidan av livet, motverka diktens demokratiseringssträvanden. Han efterlyser en dikt som fungerar också för icke-skolade mottagare, en tidsmedveten dikt.

Modernismen kallas i debatten för den institutionaliserade och kanoniserade litterära riktningen och t.ex. Johannes Salminen vill relativisera modernistklassikernas storhet.

I sitt mothugg i diktform kallar modernisten Rabbe Enckell Andersson för en blind teknokrat.

Revolten breddas

Att poesins fält förblir homogent så länge förklarar Söderling i en skiss av det litterära systemet i Svenskfinland år 1959: Lyriken har en stark ställning i vår litteratur, Rabbe Enckell är dess centralgestalt och konsensus råder i estetiska frågor. Tongivande recensenter är bl.a. poeterna Ulla Olin och Bo Carpelan. Lyrikrecensioner skrivs under 50-talet systematiskt av kolleger till den recenserade, därav uttrycket kritikcirkel (Söderling 2003, 180).

Enligt Söderling har prosan dock brutit sig ut från det homogena och autonoma modernistfältet redan kring 1960 i och med utgivningen av utåtriktade, kritiska och högklassiga böcker i vilka andan från 1880-talsrealismen föds på nytt. Redan i början av 60-talet börjar alltså det homogena fältet polariseras och prosans status stiger.

Som exempel på den nya prosan nämner Söderling Christer Kihlmans romaner *Se upp, Salige!* 1960 och *Den blå modern* 1963, hit hör även Jörn Donners rapporter från *Berlin* 1958 och *Donau* 1962, Henrik Tikkanens *Hjältarna är döda* 1961 och Marianne Alopaeus *Mörkrets kärna* 1965. Däremot saknas alltså kritisk och omvärderande lyrik år 1965. (ibid, 14 och 180)

Söderling ser grupp *FBT*:s inträde på fältet som en slags andra växel av prosans revolt, och nu gäller upproret poesin (ibid, 185). Han konstaterar också att *FBT*-gruppen socialt sett representerar en förskjutning neråt, mot mellanskiktet, utanförskap och icke-ärvd professionalism. En annan viktig faktor i M-debatten förutom *FBT*-gänget är redaktörerna och kritikerna, litterära gate-keepers, som både socialt och geografiskt hör hemma utanför Helsingfors litterära miljö. (ibid, 190) Man kunde ju också konstatera att det är symptomatiskt att M-debatten förs i *Vasabladet* och inte i *Hufvudstadsbladet*.

3.2.3 Syntes – Litteraturkritikens historia

I kapitel 3.2 har jag visat hur Holmströms och Söderlings avhandlingar faller in i det mönster Hurri byggt upp för kritiken i Finland med en estetisk konflikt (modernismens intåg) och ett paradigmskifte (1960-talet). Jag vågar påstå att dessa två undersökningar täcker de viktigaste händelserna i den finlandssvenska kritiktraditionen, och att vi med hjälp av dem kan bilda oss en ganska täckande helhetsbild av dess historia. Makten skiftar också i den finlandssvenska litteraturens fält från anhängarna av en elitistisk litteratursyn: ”Oändlighet och fulländning [...] äro målet för konstens skönhetslidelse [...] kan glömma alla mänskliga intressen, alla etiska krav...” (Rabbe Enckell enligt Warburton 1998, 231) till krav på en samhälleligt medveten litteratur med grupp FBT. Sedan 1965 har pendeln åter svängt några gånger, men svängningarna har varit mindre, och f.n. stannat vid en kompromiss mellan den autonoma och den engagerade konstsynen, en kompromiss som respekterar berättelsens integritet. (Kap. 2.5.3) Som vi sett i kapitel 2.5 har författaryrket samtidigt demokratiserats från att ha varit något en kulturelit i Helsingfors sysslar med till en breddning både socialt och geografiskt. Också kvinnorna har tågat in på litteraturens fält, både som författare och kritiker.

3.3 HOTBILDER VID HORISONTEN – LITTERATURKRITIKENS FRAMTID

I kapitel tre har jag hittills tecknat en bild över kritikens historia i Finland fram till millennieskiftet. Nu går vi över till två texter om kritikens nuläge och framtid i Sverige och Svenskfinland.

3.3.1 Kritik av kritiken

Tomas Forser, docent i litteraturvetenskap, kritiker och kultureddaktör, ger i sin bok *Kritik av kritiken – 1900-talets svenska litteraturkritik* en initierad bild av litteraturkritikens historia och framtid i Sverige. Avsnittet nedan överlappar delvis det om kritikens historia i Finland, men Forser utvecklar tankarna bakom kritikinstitutionen mer ingående. Forsers undersökning är mig veterligen den färskaste och mest kompetenta angående litteraturkritik i Norden. Eftersom Sverige ligger oss nära både språkligt, kulturellt och socialt och kanske steget före medialt har jag valt att presentera några centrala teman mer ingående. Observeras bör dock att Forser främst skriver om storstadstidningar, medan största delen av de finlandssvenska dagstidningarna är

regionala eller lokala. Postmodernismen och Habermas som jag presenterade i kapitel två utgör en teoretisk bakgrund för Forsers text.

Kulturjournalistikens historia och den borgerliga offentligheten

Forser skriver om kulturjournalistikens historia i linje med Habermas teori om den borgerliga offentligheten: På 1700-talet etableras litteraturkritik i svenska tidningar. Yrkeskritiken skapar nya formspråk bestämda av de borgerliga offentlighetsformernas krav på debatt och diskussion. Från att tidigare ha varit en samtalare i litterära salonger professionaliserar kritikern och företräder smak och omdöme för en publik, som han inte känner gällande författare som han distanserar sig till. I den processen blir han viktig för författaren eftersom han bestämmer dennes värde på marknaden. (Forser 2002, 115)

När kultursidornas relativa självständighet från tidningens politiska profil börjar uppnås under 60- och 70-talen, blir en paradoxal följd av detta att kultursidorna politiseras. Den konstkulturella exklusivitet som präglade kulturmaterialet ersätts av ett politiserat församhälleligande av kulturområdet. (ibid, 89) Observera att samma förändring sker också i de finska medierna (Hurri 1993, 116 och Söderling 2003, 211)

Litteraturkritiken åtnjuter en särställning i tidningens kulturbevakning under perioden 1920-tal t.o.m. 1980-tal. I slutet av 90-talet relativiseras och överges delvis kultursidans uppdrag och villkor. Detta sker genom en integration av olika typer av kulturmaterial och ”journalistifiering” av det litterära samtalet. Nyhetsfaktorn och det publika intresset blir avgörande för textplaceringen och dess omfattning. Därmed kan man säga att en epok är avslutad. (Forser 2002, 59 och 79)

Dagstidningarnas 1900-talshistoria berättar om hur partipress omskapas till tidningsrum med plats för ”alla” läsare och med obundenhetens flagga som garant för det gemensamma sak. Propagandatexter ersätts av underhållningstexter och reklamens språk och form ges normskapande roll. (ibid, 152)

Minskad lönsamhet blir kritikens nedgång

Bakgrunden till hela utvecklingen ovan ligger i att lönsamheten minskat i dagspressen. (Jämför med Hurris översikt över början av 90-talet i finsk press.) Den danske kritikern John Chr. Jørgensen beskriver motsvarande process i *Nordisk Litteratur 2004*.

Tidningsdöden, tv-mediets, populär- och evenemangskulturens frammarsch, den explosionsartade ökningen av antalet boktitlar, tabloidiseringen och journalistifieringen

är några av de väsentligaste faktorerna bakom litteraturkritikens nedgång. Dessutom nämner Jørgensen kommersialiseringen av det litterära systemet med annonsering och bokklubbar, som styr utanför kritiken och bara vill ha med den att göra i den mån den kan citeras för något positivt. (Jørgensen 2004, 13)

För att locka fler läsare ställer tidningsledningen följande krav på kritikern: Popularisera mera! Krasst uttryckt är det mediernas uppgift att ge textutrymme åt den som skriver för möjligast många läsare. I det nya medieklimatet liknar kritikerns verksamhet mer försäljarens eller underhållningsartistens yrke. (Forser 2002, 149) Ett sätt att popularisera kultursidan är att göra kultur till nöje, kultur som ett bland andra fritidsprojekt i en livsstilssektor, som kräver en egen bilaga (ibid, 79). Konstkulturen lanseras mot seklets slut som nöje och vill bli betraktad som underhållning så god som någon (ibid, 90).

Kritiken i konflikt med journalistiken

Det har uppstått en klyfta mellan den avancerade analysen av det litterära konstverket, det kritiska uppdraget (värden) å ena sidan och journalistikens accelererande krav på kort slagkraftighet och pikant utvändighet (nyheter) å andra sidan. (Forser 2002, 141 och 164)

Nu skriver kritikerna i offentlighetens marginaler, eller i en offentlighet som sönderfaller i det postmoderna fenomenet delkulturer i stället för en enhetskultur. Detta sätter stopp för alla kanonkrav och drömmen om en hierarkisk enhetskultur.

Förhållandena skapar ett tomrum för den traditionella kritiken och ett sug efter nya sätt att skriva om litteratur (ibid, 148).

Enligt Forser tycks den nya kritiken välja mellan två vägar:

a) Illa: Den nye kritikern – en postmodern egotrippare?

Sofistikerade betraktelser över livsstilar eller eleganta recensioner av varuhus är mer attraktiva än traditionella recensionstexter, konstaterar Forser (ibid, 153).

Integrationen mellan kultur och underhållning prioriterar allmän kulturjournalistik och har större användning för en ”reviewer” än för en specialiserad kritiker. En som förmår granska och analysera kulturfenomen över hela fältet, som inte respekterar några gränser mellan masskultur och konstkultur men som också ser kulturbundna samtidsyttringar som karriärvägar och arenor för medialt självförverkligande. (ibid, 152)

Unga vitala kritiker tar litterära verk som utgångspunkt för ett eget resonemang snarare än att granska förmedla författarens sak. Följden blir spännande och idérika resonemang, där författaren stått för den kritiska textens anledning, men spelar andra fiolen, när kritiker tar över scenen. (ibid, 87) Dock svarar inte denna nya kritik på läsarens fråga: Är boken bra, värd att läsa? (ibid, 88)

b) Ännu värre: Kritikern som kändisjournalist

I nöjesmagasinen och kvällspressens bilagor lustläser en ny generation om litteratur, kändisar, film och musik i textformer, som ger skribenten stort spelrum, men reducerar den återhållna analysen (ibid, 87).

Kritiken handlar allt mindre om författaren som är i sin text och allt mer om författaren som bokrelaterad massmedial figur att intervjua bland andra kändisar. I konsekvens med detta får vi en kritikernarcissism, där kritikern blir en bildbylinad kåsör och framstår som huvudperson i sin egen berättelse. (ibid, 149)

Egotrippkritiken förfaller till ett slags infotainment på nöjesjournalistikens domäner, där den löper risken att ersättas med poängsättningar och konsumentinriktad varudeklaration i tabloidestetikens yttersta konsekvens (ibid, 158).

I Sverige syns paradigmskiftet också i rekryteringen av nya förmågor till kultursidan. När litteraturkritiker tidigare rekryterats för sina litteraturkunskaper handlar det nu om unga kolumnister och krönikörer, skribenter med dragning åt nöjeshället. Här får vi förklaringen till hur Skugges recension, som jag citerar i inledningen är möjlig.

”Hon tillhör en ny generation. Jag tycker det är kul när det kommer någon som tänker på ett annat sätt. Hon kommer från en annan värld, hon kommer ursprungligen från rockjournalistiken där det alltid har varit mycket hårdare tag [...] Överhuvudtaget verkar kulturmänniskor vara en väldigt tråkig samling människor. Jag tycker de borde tänka på att det är jättefå som läser deras fina sidor eftersom ingen förstår vad det står där. Jag är förvånad över snobbigheten.”

Mats Olsson i Markus Wilhelmsons reportage om Ranelidfejden i Expressen (Wilhelmsson 2003).

Fältet splittras

Vi befinner oss i en epok där det går bättre för litteraturen än för litteraturkritiken modell äldre. Håller rentav litteraturens värld och kritikens på att glida isär? De som vi vant oss vid att se som varandras förutsättningar. (Forser 2002, 149)

Det vi nu kan se är inte en generell försvagning av fältet, utan en uppdelning i olika slags litteraturkulturer, där en dekanoniserad, underhållande och utåtriktad känslöengagerande litteratur tillhör de framgångsrika och massmedialt exponerade.

Också på litteraturens fält får vi särkulturer och -offentligheter i stället för en bildad allmänkultur. (ibid, 174) Ett tecken på denna uppdelning är att det inte längre existerar stabila grunder för det estetiska omdömet, tvärtom är ett markant drag inom den samtida estetiska diskussionen, att litteraturen öppnar sig för olika bedömningar beroende på varifrån och med vilka syften den betraktas. (ibid, 86)

Denna förändring sker i fas med den kulturella förändringsprocessen, där genrer blandas, kanoniserade auktoriteter ifrågasätts och där kulturanalysen handlar om att överskådligt föreslå nya sammanhang och upplösa gamla. (Jämför med postmodernismen i kapitel 2.) Forser talar om ett kulturellt paradigmiskt skifte, där de konstens genreformer som legat till grund för kultursidornas specialiseringsprocess gradvis överges. (ibid, 88)

Denna utveckling kan ju också ses som en naturlig följd på det föregående paradigmskiftet, som enligt Hurri och Söderling infaller i Finland på 1960-talet, och som innebar ett församhälligande av konsten. Då förlorade konsten sin autonomi och man ställde krav på dess deltagande engagemang direkt i den samhällliga verkligheten. Nu upplöses genrer och kanon i linje med postmodernismens subjektivitet.

Nu är det enligt Forser endast de stora förlagens skönlitteratur som får förstadsrecensioner, medan små och medelstora förlags utgivning får det bara i undantagsfall. Han gissar dessutom att en allt större andel svensk litteratur förblir orecenserad. Textlängden är mindre och kortrecensioner förekommer allt oftare. Bildmaterial och luftig rubriksättning har tagit utrymme på den enskilda textens bekostnad, också om sidantalet blivit större för kulturmaterialet i stort. (ibid, 84)

Forsers misstankar bekräftas av Tidningen Svensk bokhandel, som räknat recensioner på nätet med förbehållet att alla recensioner inte finns att tillgå på webben. SvB konstaterar att en handfull debutanter, en del av kriminallitteraturen, den lättare delen av romantik, många barn- och ungdomsböcker och en stor del av facklitteraturen inte får en enda träff på webben. Koncentrationen av recensioner till de stora förlagen är väldigt tydlig. Måndagar är Norstedtdagar och fredagar Bonnierdagar och de flesta tidningar håller fortfarande på denna uppdelning. För böcker som inte kommer med på första recensionsdagen minskar chansen att bli recenserade dramatiskt. På t.ex. Torgny Lindgrens roman Dorés bibel hittar SvB 28 recensioner, medan förlaget meddelar att det skrivits 140 andra artiklar och reportage om boken och författaren, andelen övrigt material är alltså påfallande stort. (Schmidt 2005)

Farväl kanon

Fram tills nu har kritiken bidragit till att skapa vår litterära kanon, välja ut de verk som utgör vår litteraturhistoria. Det är till stor del när kritiken faller ner i litteraturhistorien som vi börjar förstå, uppfatta och avgränsa en periods litteratur. (Forser 2002, 138) Den postmoderna splittringen av enhetskulturen har hotfulla följder för kanon. En populärkulturell litteraturkritik med mindre verk- och genrebunden fokusering håller på att destabilisera litteraturkritikens genre. Denna nya situation är oförenlig med föreställningen om en upphöjt skyddad konstkultur. (ibid, 90)

Destabiliseringen av kanon är å andra sidan en naturlig process i en tid då vi lärt oss att värden är kulturella konstruktioner avhängiga kön, klass och perspektiv. Konsensus, kanon och deras institutionaliserade maktpositioner blir därmed en falsk dröm. (ibid, 117) (Jämför åter med postmodernismen i kapitel 2.)

I *Nordisk Litteratur 2004*, ett specialnummer sammanställt med tanke på kritikens kris, bidrar Forser med en artikel, där han tröstar anhängarna av den traditionella kritiken:

”Det var varken bättre eller sämre förr. Men det var annorlunda.” (Forser 2004, 22)

Han tycks godta förändringen som enda utväg: ”Ju mer kultursidans gamla identitet löses upp, desto större förutsättningar har den att verka i en ny kulturell situation. Det är nog ingen tröst för litteraturkritiken. Men det är en paradox som den som vill verka för litteraturkritikens överlevnad i hela dagspressen möter och måste hantera.” (ibid, 23)

3.3.2 En essä om kritik

En översikt över dagsläget och framtiden för den finlandssvenska litteraturkritikens del skissar Roger Holmström upp i essän *Hotbilder vid horisonten*. Essän baserar sig delvis på uttalanden av finlandssvenska kritiker, som var inbjudna föreläsare vid en kurs om att skriva litteraturkritik vid Åbo Akademi år 2003. Kursen hade sin utgångspunkt i Forsers bok som jag presenterat ovan.

Holmström konstaterar i linje med Forser att ryktet om bokens död visat sig vara förhastat, medan kritikens undergång dessvärre ter sig sannolik, åtminstone den mer analytiska och bildningstyngda kritikens. I Sverige kan man ännu finna den oberoende, djärva och oförutsägbara kritiken i tidskrifter och i landsortspressen. Denna utgör dock ett undantag då kritiken i Sverige och Svenskfinland får ett allt mindre utrymme i tidningarna. Samtidigt blir dess form snuttifierad och förflackad, då den blir en del av underhållningsindustrin. Kritikern tenderar allt oftare framhålla sig själv på bekostnad av verket, skriver Holmström.

Då kultursidornas bevakningsområde breddas innebär det att litteraturkritiken får allt svårare att armbåga sig fram. Holmström tar som bevis ordningsföljden på temaorden på det tabloidiserade *Hufvudstadsbladet*: Aktuellt, intervjuer, recensioner och passar på att ge en känga åt samma tidnings stora illustrationer: ”Behöver cigarett i Jörn Donners hand avbildas på en hel spalt?”

Holmström uppdaterar de hotbilder Forser tagit upp med nya fenomen:

Tagging, som förekommer t.ex. i *The Observer* innebär att det i slutet av en recension följer en prisuppgift och kontaktinformation till tidningens bokservice. Läsaren kan ringa in sin beställning och tidningen får provision på affären. Hur upprätthåller kritiken sin integritet i ett sådant genomkommersialiserat system, frågar Holmström. En annan kommersiell avart är recensionerna på boksajter som amazon.com, där författare berömmar varandras texter, eller recenserar sina egna böcker under signatur. Zonen mellan reklam och information krymper hela tiden.

En tredje specifikt finlandssvensk hotbild är planerna på en centralisering av finlandssvensk kulturbevakning, d.v.s. att låta en enskild kritikers bokanmälan publiceras parallellt i flera tidningar.

Till skillnad från Forser verkar det som om Holmström och med honom kanske också de finlandssvenska kritikerna inte är beredda att med öppna armar ta emot den nya situationen, där enhetskulturen och kanon ersatts av sub- och delkulturer.

Holmström förordar en mångstämmig kritikerkår som motkraft till monopolisering och maktkoncentration. I stället för envälde mår kritiken bra av dialog och decentralisering. Han efterlyser också regelbundna fejder kring kritiken som bevis på att den betyder någonting. Han tycker det i Svenskfinland är en ödesfråga att upprätthålla en flora av kulturtidskrifter och motsätter sig bestämt planerna på att publicera en kritikers recension i flera tidningar.

(Holmström 2005, 289–296)

3.3.3 Syntes – Litteraturkritikens framtid

Den viktigaste slutsatsen vi kan dra på basen av Forsers och Holmströms texter är att ett nytt paradigmskifte redan skett i Sverige och är på kommande hos oss. Detta paradigmskifte innebär en minskning av den seriösa, krävande litteraturkritiken och en motsvarande ökning av underhållning och konsumentupplysning på kultursidorna. Nya värderingar och nya mål tycks vara på intågande. Om det föregående paradigmskiftet

handlade om en övergång från exklusiva estetiska värderingar till en samhällelig radikalism, verkar det som om nästa steg tas från det samhälleliga engagemanget i riktning mot underhållningens lockande domäner.

I den empiriska delen av denna uppsats undersöker jag om farhågorna håller streck för de finlandssvenska dagstidningarnas del.

4 LITTERATURENS FÄLT - STATISTIK

Hittills har jag presenterat abstrakta teorier om offentligheten och recensionsverksamheten samt mer konkret forskning om den senare. Vi har också sett mot en dystert framtid där kritik och kanon står hotade då recensionerna blir färre och kortare samtidigt som en allt större del av litteraturen förblir orecenserad.

Som en bakgrund till min empiriska undersökning i del fem tecknar jag nedan en bild av litteraturens fält i Finland från bokutgivning och -försäljning över till bokläsning och recensionsverksamhet. Här finns också en läsarundersökning över kultursidorna i finlandssvenska dagstidningar.

I del fem kommer jag att studera recensionsverksamheten åren 1994 och 2004. I mån av möjlighet försöker jag här presentera statistik från just de åren. I de fall siffror inte funnits att tillgå har jag valt år som är möjligast nära 1994 och 2004.

4.1 INTERNATIONELLT

Språket och litteraturen har i Finland haft en stark anknytning till skapandet av en nationell identitet och samhörighet. För oss är litteratur inte enbart kunskap eller en estetisk upplevelse. Så står vi också i täten i Europa: i en jämförelse över utgivna titlar per 1000 invånare kommer Finland på andra plats med 2,5 efter Island med närmare 6. Vi har flest bibliotekslån per invånare (över 20) och vi har mest biblioteksböcker per invånare (över 7). (Stockmann m.fl. 2000, 56)

4.2 BOKUTGIVNING

De färskaste siffrorna om utgivning och försäljning fås från Finlands förläggareförening som för statistik över sina medlemmars utgivning, vilka utgör ca 90% av förlagen.

Tabell 1. Utgivna böcker, antal titlar 1994 och 2004

	Finska + svenska 1994	Finska + svenska 2004	Ökning 1994– 2004%	Svenska böcker 2004
Skönlitteratur	1049	1395	25%	74
Barnböcker	619	1134	45%	35
Ungdomsböcker	245	326	25%	3
Facklitteratur	2026	2919	31%	61
Allmän litteratur sammanlagt	3939	5774	32%	173
Skolböcker	1872	2220	16%	156
Alla	5811	7994	27%	329

Källa: KPL:n Tietopaketti 2/2004 (år 1994) och Suomen kustannusyhdistys ry Vuositilasto (år 2004)

Tabellen visar att utgivningen ökat med över en fjärdedel på tio år, procentuellt är ökningen störst inom barnböcker och facklitteratur.

4.3 BOKFÖRSÄLJNING

Tabellen nedan presenterar antal sålda böcker (alla försäljningskanaler) och visar att försäljningen ökat med 15% från år 1994 till 2003. Observera att bokhandlarna står endast för ca 40% av den totala bokförsäljningen. Andra handlar och specialiserade återförsäljare står för 10–15% var, bokklubbarna för ca 10% och direktförsäljning från förlagen (försäljning på nätet, telefonförsäljning, förlagens egna bokhandlar) för över 15%. (KPL:n Tietopaketti 2/2004.)

Tabell 2. Sålda böcker, 1000 ex 1994 och 2003

	1994	2003	Ökning 1994– 2003 %
Skönlitteratur	3861	4456	13
Barn- & ungdomsböcker	5755	7557	24
Facklitteratur	6253	7660	18
Allmän litteratur sammanlagt	15869	19673	19
Skolböcker	6755	6810	1
Alla	22624	26484	15

Källa: KPL:n Tietopaketti 2/2004, Förläggareföreningens medlemmar

Förläggareföreningen hade i april 2005 sammanställt statistiken för år 2004, men här ges försäljningssiffrorna i 1000 euro och jämförelseåret är 2003. Information uppställd på samma vis finns ej att tillgå från 1990-talet.

Helhetsförsäljningen ökade med 4% från 271 miljoner € år 2003 till 282 miljoner € år 2004, där barn- och ungdomsböckerna leder med en ökning på 12,4% och skönlitteraturen kommer tvåa med en ökning på 11,6%.

För de svenskspråkiga förlagens del är ökningen förbluffande 22% från 6 miljoner € år 2003 till 7,4 miljoner € år 2004. Här ger Schildts *Uppslagsverket Finland* utslag i statistiken med en ökning på 1584% inom stora uppslagsverk. Tvåa kommer skönlitteraturen med + 45%. (Suomen kustannusyhdistys 2005)

Trots att försäljningen är på uppåtgående, är vi ännu långt ifrån toppåret 1985.

Omräknat i år 2000:s prisnivå: När privathushållens utgifter för bokinköp år 1985 var 300 miljoner €, sjönk summan stadigt ända till 1993 (215 milj. €), efter vilket trenden varit stigande men år 2002 uppgick summan till 254 milj. €, vilket ännu är långt under nivån år 1985. (Kulttuuritilasto 2003, 245) Man kan konstatera att bokbranschen är konjunkturkänslig och att spåren av lågkonjunkturen i början av 1990-talet fortfarande sitter djupt.

Den typiska bokköparen är en kvinna bosatt i Helsingforsregionen, hon är 30–44 år gammal, har högskoleexamen och barn, hon arbetar som tjänsteman och hushållets inkomster är över 40 000 €/år. (KPL:n Tietopaketti 2/2004)

4.4 BOKLÄSNING

Vapaa-ajan muutokset 1981–2002 är en artikelsamling baserad på Statistikcentralens fritidsundersökning. Tuomo Sauri skriver om bokläsning som fritidssysselsättning och konstaterar att läsningen har minskat. Dock: det publiceras, säljs och lånas mycket böcker och det läses mycket böcker och tidningar i Finland. Läsning är en lättillgänglig hobby och en av våra vanligaste fritidssysselsättningar. 61% anser att bokläsning är viktigt eller mycket viktigt. År 2002 hade 70% läst minst en bok under föregående halvår (motsvarande siffror 1981: 76%, 1991: 75%).

Ett oroväckande drag är att minskningen bland barn och unga är tydligare. År 2002 hade 86% av 10–14 -åringarna och 80% av 15–19 -åringarna läst minst en bok under föregående halvår medan motsvarande siffra år 1981 ännu var nästan 100% för bägge grupperna. Också andelen storläsare och tid spenderad på läsning har minskat mest bland unga. Högläsning är fortfarande vanligt i familjer med barn under 6 år (80%).

Sauri konstaterar vidare att skönlitteratur läses mera (60%) än facklitteratur (50%) trots att det ges ut tio gånger mindre skön- än facklitteratur.

I undersökningen av läsning ingår även dagstidningar. Också här är vi ledande: år 2002 utkom i Finland 210 dagstidningar, i Sverige 154 och i Danmark 34 (!). 80% läser dagstidningar dagligen. 89% anser att läsning av dagstidningar är viktigt eller mycket viktigt. Också dessa siffror har sjunkit mest i gruppen 10–19 år.

Avslutningsvis konstaterar Sauri att finländaren fortfarande litar på det tryckta ordet. En miljö som favoriserar bok- och tidningsläsning har bibehållits i vårt mångmediala samhälle. Mest har kommunikationsteknologin inverkat på de ungas läsvanor. Dagligt TV-tittande har ökat och pojkar och unga män intresserar sig för datorer och internet mer än övriga grupper. (Allt ovan Sauri 2005, 33–47)

Ett intressant resultat som fritidsundersökningen presenterar är att skrivandet i allmänhet och dagboksskrivandet i synnerhet ökat. År 1991 skrev 14% av de tillfrågade dagbok och år 2002 25% (Hanif 2005, 124).

4.5 BIBLIOTEK

Kulturstatistiken år 2003 ger följande information om biblioteken: Andelen låntagare av hela befolkningen var som högst 1995 med 49% och hade år 2003 gått ner till 47%.

Antalet lån per invånare tycks öka stadigt, år 1987 var de 17,7 år 1994 20,0 och år 2003 20,8 stycken (Kulttuuritilasto 2003, 137). Också biblioteksbesöken har gått upp, år 1991 hade 56% besökt ett bibliotek under de senaste 6 månaderna och år 2002 59% (ibid, 143).

Däremot kan konstateras att bibliotekens bokanskaffningar minskar. År 1988 köpte de allmänna biblioteken in 2,4 miljoner böcker, åren 1994 och 2003 1,6 miljoner.

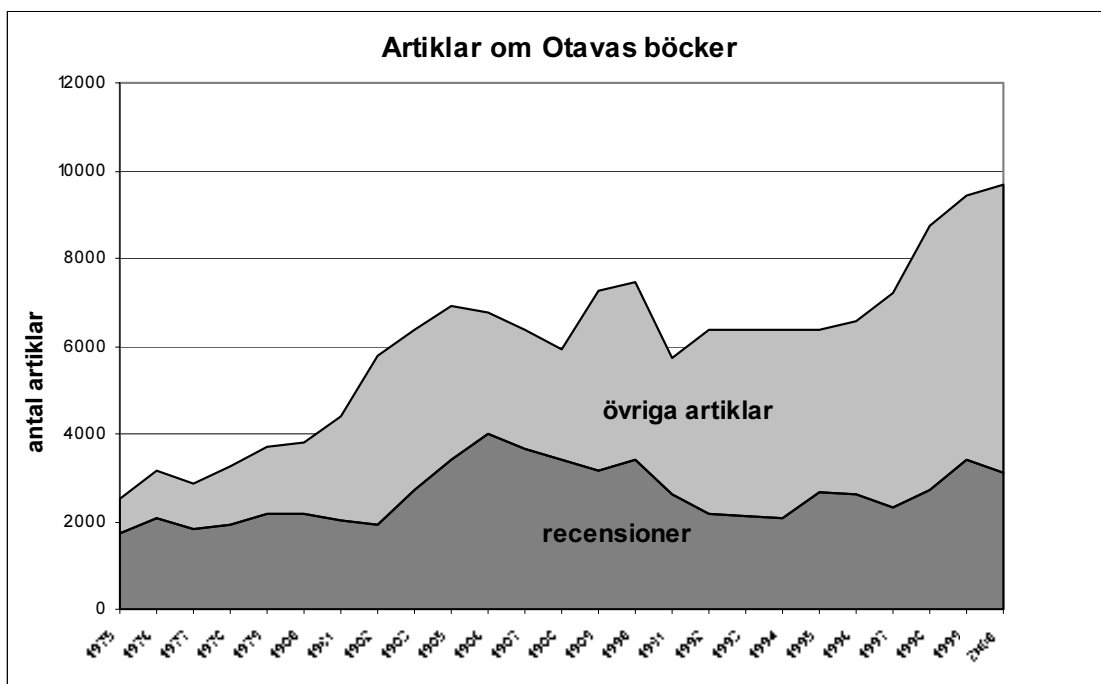
Sparåtgärderna som togs i bruk under lågkonjunkturen sitter kvar (ibid, 137).

Den genomsnittliga biblioteksbesökaren kunde vara yngre syster till den genomsnittliga bokköparen: Hon är 15–24 år, har högre högskoleexamen, är högre tjänsteman, skolelev eller studerande, bor i en stad, antagligen i huvudstadsregionen (ibid, 137).

4.6 RECENSIONER

Otava är mig veterligen det enda förlaget som har en heltäckande statistik över antalet recensioner i förhållande till andra artiklar om förlaget, dess utgivning och författare. Statistiken är specialbeställd från Observer Finland och finns inte att tillgå för vare sig

WSOY, Tammi, Teos, Schildts eller Söderströms. WSOY:s informationsavdelning meddelar dock att trenden hos dem är densamma som på Otava.



Graf 1. Artiklar om Otavas böcker 1975–2000

Otavas statistik presenteras också i utredningen *Kirja Suomessa* från år 2000, där det konstateras att det inte finns officiell heltäckande statistik över hur mycket publicitet böcker får i olika medier och hur situationen har förändrats under de senaste åren. På basen av Otavas siffror dras slutsatsen att mängden recensioner har minskat på 1990-talet bl.a. på grund av nedläggningen av *Uusi Suomi* och minskningen av litteraturkritik i vissa regionala tidningar. Det är främst skönlitteratur som recenserar. Den totala mängden pressklipp har däremot ökat under 90-talet. Utgivningen av en bok är en nyhet isynnerhet då författaren är en offentlig person som politiker, bildkonstnär eller musiker. (Stockmann m.fl. 2000, 52–54)

Den nyaste statistiken från Otava ger vid handen att det under perioden 1975–2004 publicerades flest recensioner år 1986, 3981 stycken. Samma år uppgick de övriga artiklarna till 2801, recensionerna utgjorde 59% av materialet. År 1989 överstiger antalet övriga artiklar mängden recensioner, och har varit större sedan dess. Förra året saxade Observer 10453 urklipp åt Otava, vilket motsvarar 29 per dag. Av dessa är 3630 recensioner och 6823 annat material. På 15 år har andelen recensioner sjunkit med 22 procentenheter.

4.7 LÄSNING AV KULTURSIDAN

En relevant fråga är också hur många som läser kultursidan och litteraturrecensioner. Professor Tom Moring på Svenska Social- och Kommunalhögskolan lät mig ta del av Aluemediatutkimus (AMT) resultat från år 1999 och 2000. AMT-undersökningarna år 1999 är genomförda bland den svenskspråkiga befolkningen. År 2000 genomförs två AMT-undersökningar i Österbotten och denna gång görs undersökningen bland både svensk- och finskspråkiga. Den fråga som berör kulturavdelningen är: ”Vad som hänt på kulturfronten, följer med...” Här fick respektive tidnings läsare ringa in om de följde med kulturfronten i en riksomfattande, regional eller lokal tidning. Jag har lämnat gratis- och veckotidningarna samt de flesta finskspråkiga tidningarna utanför detta arbete, eftersom jag studerar de finlandssvenska dagstidningarna.

AMT-undersökningarna är problematiska på många vis. För det första saknas en fråga om läsning av litteraturrecensioner, som skulle ha tjänat mitt syfte bäst. För det andra är frågan om läsning av kultursidan mystiskt formulerad. ”Läser kultursidan i...” skulle ha varit tydligare. I AMT-undersökningen 2000 för kustregionen gjordes en skild del om *Vasabladet*. I denna frågades direkt om man regelbundet följer med kultursidan. För *Vasabladet* blev siffran 38%, medan frågan ”Vad som hänt på kulturfronten, följer med...” ger en nästan dubbelt så hög läsarsiffra (70%) för *Vasabladets* kultursida. För det tredje verkar siffrorna överdrivet höga. I mitt examensarbete år 1989 använde jag mig av undersökningen Sanomalehtien lukeminen från år 1980. Då ansåg 3% av de tillfrågade att kulturen var det viktigaste i tidningen, medan 67% inte läste kultursidan alls och 2/3 av dess läsare tyckte den var ganska ointressant. (Miettinen 1980)

Låt gå att kultursidan blivit populärare, men knappast så som skillnaderna 1980–1999 ger vid handen. Därför lönar det sig att ta AMT-resultaten med en nypa salt och utgå från att siffrorna är riktgivande och ger en sanningsenlig bild i ett jämförande perspektiv mellan tidningarna.

Tabell 3. Läsning av kultursidan i AMT-undersökningarna 1999 och 2000

rad	Område/språk (sv =svenska, fi=finska)	n	Tidning	Läsare av tillfrågade	Vad som hänt på kulturfronten, följer med...	Vad som hänt på kulturfronten, följer med...
1	Mellannyländ 1999/sv Rikstidningar: Hbl 82%, HS 41%	387	Hbl	82%	81%	
2			HS	41%	84%	
3	Västnyland 1999/sv Rikstidningar: Hbl 53%, HS 18% Lokaltidning: VN 69%	385	VN	69%	27%	Riks 42%
4			Hbl	53%	58%	VN 24%
5	Åboland 1999/sv Rikstidningar: Hbl 54%, TS 36%, HS 8% Lokaltidning: ÅU 62%	402	ÅU	62%	45%	Riks 51%
6			Hbl	54%	66%	ÅU 38%
7	Östnyland 1999/sv Rikstidningar: Hbl 61%, HS 18% Regionaltidning: Bbl 59%, Uusimaa 26% Lokaltidning: ÖN 21%	412	Hbl	61%	64%	Regional 20%
8			Bbl	59%	29%	Riks 51%
9			ÖN	21%	14%	Riks 55%
10	Pietarsaari/ Jakobstad 2000/sv-fi Dagstidning: JT 78%, Vbl 37%, Hbl 17% Lokaltidning: ÖB 26%, Pietarsaaren Sanomat 37%	345	JT	78%	67%	Lokal 30%
11			Vbl	37%	40%	
12			ÖB	26%	22%	Dagst. 49%
13	Rannikkoseutu/ Kustregionen 2000 /sv-fi Dagstidn: Pohjalainen 50%, Vbl 46%, HS 11%, Hbl 9% Lokaltidning: SÖB 18%	656	Vbl	46%	70%	
14			SÖB	18%	14%	Dagst. 58%
15	Åland 1999/sv	317	Å	73%	55%	Hbl 18%
16			NÅ	62%	54%	Hbl 21%
17			Hbl	34%	42%	Lokal 51%

Tabellnyckel: Den andra kolumnen anger undersökningen ifråga samt de relevantaste tidningarna i området i de fall de inte är självklara. Den tredje kolumnen ger antalet tillfrågade samt språkfördelningen i de tvåspråkiga undersökningarna. I den fjärde kolumnen framkommer de mest lästa dagstidningarna i respektive område. Den femte ger läsarsiffror för var och en av tidningarna i kolumn 4. Viktigast för min undersökning är kolumnerna sex och sju. Av alla dem som läser tidningen i kolumn nummer fyra visar kolumn sex den andel som följer med kulturen i just den tidningen. I den sista kolumnen framgår om samma tidnings läsare också följer med kulturen i någon annan tidning. Ett exempel kanske klargör saken: på rad tre ser vi att 69% av de 385 intervjuade i Västnyland läser tidningen *Västra Nyland*. Av *Västra Nylands* läsare följer 27% med kulturen i tidningen och 42% i en rikstidning (antagligen *Hbl* eftersom 53% av alla tillfrågade läser *Hbl* och 18% *HS*).

Hufvudstadsbladet (rad 1, 4, 6, 7 och 17) får som rikstidning höga läsarsiffror för sitt kulturmaterial. Tidningens kultur läses av 81% av de svenskspråkiga i Mellannyländ, 58% i Västnyland, 66% i Åboland, och 66% i Östnyland. För de tre sistnämnda regionerna är det märkbart att också de som läser en lokaltidning (*VN*, *ÅU*, *ÖN*) eller regionaltidning (*Bbl*) oftare vänder sig till *Hbl* för kulturinformation än till den egna tidningen. Också på Åland läser 42% av de tillfrågade *Hbl*:s kultur, men observera att fler av *Hbl*:s läsare på Åland vänder sig till en lokaltidning för kulturmaterial (51%) än

till *Hbl*. I Österbotten får *Hbl* låga läsarsiffror (17% i AMT Jakobstad och 9% i AMT Kustregionen), delvis för att enkäten här var tvåspråkig.

Kanske något hotfullt är att 41% av de intervjuade svenskspråkiga i Mellannyländ läser *Helsingin Sanomat* och att dess kulturmaterial är ännu populärare (84%) än *Hbl*:s (81%).

Västra Nyland (rad 3) leder mot *Hbl* i allmänna läsarsiffror i Västnyland (*VN* 69% mot *Hbl* 53%), men inte i fråga om kulturmaterial. Som konstaterades ovan vänder sig tidningen *Västra Nylands* läsare oftare till kulturen i en rikstidning (42%) än till den lokala tidningens (27%).

Samma sak gäller för Åbo Underrättelser (rad 5), totalt leder *ÅU* (62%) mot *Hbl* (54%) men när det gäller kultur läser *ÅU*:s läsare oftare om ämnet i en rikstidning (51%) än i *ÅU* (45%). Observera att det finns hela tre rikstidningar att välja på i Åbo. De tillfrågade läste förutom *Hbl* också *Turun Sanomat* (36%) och *Helsingin Sanomat* (8%).

I Östnyland (rad 7–9) är *Hbl* den största tidningen (61%) med *Bbl* på andra plats (59%) och *ÖN* på tredje (21%). Borgåbladets kultur får en förhållandevis låg läsarsiffra (29%) och Östra Nyland ännu lägre (14%). I vardera fallet vänder sig tidningarnas läsare oftare till en rikstidning för kulturnytt (51% resp. 55%).

I Jakobstadsområdet (rad 10–12) utfördes gallupen bland både svensk- (73%) och finskspråkiga (26%). Begreppet rikstidning har här bytts ut mot dagstidning. Här leder Jakobstads Tidning med 78% läsare av alla de tillfrågade. 67% av dess läsare följer tidningens kultursidor. Österbottningen läses av 26% av de tillfrågade och av dessa läser 22% om kultur i tidningen. 49% av *Österbottningens* läsare vänder sig till en dagstidning för kulturinformation.

AMT-undersökningen Kustregionen 2000 (rad 13–14) täcker området från Oravais i norr till Kristinestad i söder. Undersökningen gjordes också på två språk, här överväger de finskspråkiga med 56% mot 44% svenskspråkiga. Av de tillfrågade läser 46% Vasabladet, vilket är en imponerande siffra med hänseende till att över hälften av de intervjuade talar finska. 70% av *Vbl*:s läsare följer med tidningens kultursidor. Också i Jakobstadsregionen läser 37% *Vbl*, och av dessa 40% tidningens kultur.

Syd-Österbotten läser 18% av de intervjuade i kustregionen och av dessa 14% tidningens kulturartiklar, medan 58% av *Syd-Österbottens* läsare vänder sig till en dagstidning för kulturinformation.

På Åland genomförs AMT år 1999 med enbart svenskspråkiga intervjuade (rad 15–17). Här läser 73% av de tillfrågade Ålandstidningen och 55% av dessa tidningens

kultursidor. 62% läser Nya Åland och av dem 54% kulturen i tidningen. På Åland läser 34% en finländsk dagstidning (främst *Hbl*) och 42% kulturen i denna, men observera att fler av *Hbl*:s läsare på Åland vänder sig till en lokaltidning för kulturmaterial (51%) *Hbl* är klart en rikstidning eftersom den dyker upp i resultaten i alla regioner, medan *Vbl* är en regional tidning då den ger utslag i båda de österbottniska enkäterna. Alla de övriga nio hänför jag till klassen lokaltidning (trots att *Bbl* klassas som regionaltidning i AMT Östnyland, men det görs väl främst för att skilja den från lokaltidningen *ÖN*). Om vi ställer upp tidningarna i storleksordning enligt upplaga (Tabell 4) ser vi att rikstidningen *Hbl* och regionala *Vbl* toppar både i upplaga och läsare av kultursidan, *JT* är tredje störst i vardera gruppen. Slutsatsen att upplaga och kultursidesläsning går hand i hand blir dock förkastad vid den till upplagan fjärde största, *VN*, som kommer på åttonde plats vad gäller läsning av kulturen. Bägge ålandstidningarna klättrar högt på listan över kultursidesläsare och också *ÅU* når en hyfsad position här trots att tidningen är tredje minst. Förutom i *VN* följer under 30% av tidningens läsare med kulturen i *Bbl*, *ÖB*, *ÖN* och *SÖB*.

Observera att lokaltidningarnas läsare genomgående vänder sig till en större tidning för kultur utom på Åland. Jag fördjupar läsarsiffrorna mer i samband med mina empiriska resultat i kapitel 5.

Tabell 4. Upplaga och kultursidesläsning

	upplaga 04	Följer med kulturen % av läsarna	d/v
Hbl	50649	81%	7
Vbl	25255	70%	7
JT	12137	67%	7
VN	10812	27%	6
Å	(03) 10489	55%	5
Bbl	8282	29%	5
SÖB	7466	14%	3
NÅ	7234	54%	5
ÅU	7037	45%	5
ÖB	4741	22%	7
ÖN	3838	14%	3

Upplagekälla: Levikintarkastus

4.8 RECENSIONENS INVERKAN PÅ BOKKÖP

Taloustutkimus genomförde år 1989, 1995 och 2003 undersökningen *Suomi lukee*. En för min undersökning intressant fråga är var man fått impulsen att köpa den senaste boken. År 1989 valde 24% boken efter att ha bekantat sig med den i affären. 17% köpte sin senaste bok på basen av en annons och 15% på basen av en recension eller annat

inslag i tidning/TV. Följande grupper var bokklubb 14%, bokkatalog 12% och på rekommendation av bekanta 11%.

År 1995 och 2003 formulerades frågorna något annorlunda. Vardera året var de viktigaste inkösimpulserna "Jag följer ett visst ämnesområdes böcker" 11% år 1995 och 22% år 2003 samt "Då jag var på andra inköp" 8% resp. 17%. Sedan kommer "Jag följer en viss författares produktion" 7% resp. 13% och "På rekommendation av en bekant" 6% och 11%. År 1995 köpte 5% boken på basen av en recension och 2003 10%.

Annonsens betydelse som inkösimpuls tycks ha minskat: år 1989 anser 8% att annonser hör till de fem minst viktiga faktorer som har en positiv inverkan på bokinköp. 1995 är motsvarande siffra 18% och 2003 21%. Rekommendationer av bekanta, recensioner och annan publicitet boken fått ansågs alla viktigare faktorer än annonseringen. (Repo 2003, 11–13)

4.9 FONDER

Ett viktigt inslag speciellt den finlandssvenska litteraturens fält är som vi sett i kapitel 2.5.3 fonderna. De finlandssvenska fonder som är medlemmar i Delegationen för stiftelser och fonder ökade sitt utbetalda understöd med 26% på bara två år från 2002 (32 milj. €) till 2004 (43,5 milj. €). År 2004 var de största finlandssvenska bidragsgivarna Svenska Kulturfonden (9,5 milj. €), Sigrid Juselius Stiftelse (8,5 milj. €) och Stiftelsen Brita Maria Renlunds minne (5,4 milj. €). (Säätiöpalvelu 2005)

Enligt Helsingin Sanomat har de inhemska fondernas stöd till konst och kultur fördubblats under 2000-talet (Hellman 2005). Förteckningen över de tio största fonderna enligt egendom toppas av två svenskspråkiga; Svenska Kulturfonden och Sigrid Juselius Stiftelse. Stiftelsen för Åbo Akademi kommer på fjärde plats, Brita Maria Renlunds minne sjua, Svenska Litteratursällskapet åtta, och Föreningen Konstsamfundet på tionde plats.

Av de 2651 fonderna i undersökningen Säätiöt Suomessa är den största enskilda gruppen, 450 fonder, inriktade på att stöda konst och kultur (Manninen 2005, 27). T.ex. landets största, Kulturfonden stöder enbart utbildning och kultur, inte vetenskap (Hellman 2005).

Enligt Manninen (2005, 57) meddelade 70% av de svenskspråkiga fonderna år 2003 att antalet understöd och stipendier ökat under de fem senaste åren.

Dessa uppgifter visar att de finlandssvenska fonderna spelar en avgörande roll för vår kulturs och litteraturs välmående och att deras stöd ökat märkbart under de senaste åren.

4.10 STATISTIK – SAMMANFATTNING

I del fyra har jag med hjälp av statistik visat hur bokutgivningen och -försäljningen ökat i Finland de senaste tio åren efter en svacka under lågkonjunkturen samtidigt som både bok- och tidningsläsningen minskat något. Konjunkturerna har en kraftig inverkan på bokbranschen, och konkurrensen blir allt hårdare då antalet utgivna titlar ökat med över 30% på 10 år. Enhetskulturen, där alla skulle läsa ungefär samma böcker och tidningar håller på att försvinna och det splittrade medielandskapet avspeglas i en sjunkande läsning av böcker i synnerhet bland pojkar och unga män.

Samma splittrade medielandskap syns i det ökade antalet artiklar om böcker och i synnerhet om författare som kändisar medan recensionernas andel blir allt mindre. Och paradoxalt nog i att publiciteten koncentreras på färre stora namn medan den svårare litteraturen blir utan spaltutrymme

Läsning av kultursidan varierar kraftigt från 14% av de minsta lokaltidningarnas läsare till 81% av *Hufvudstadsbladets* läsare i Mellannya. Å andra sidan tycks inte läsningen av recensioner ha en stor inverkan på bokförsäljningen då endast 10% köpte en bok på basen av en recension år 2003.

Som en avslutning på del fyra och en övergång till den empiriska undersökningen i nästa del vill jag ge ordet till en auktoritet.

I kapitel 4.6 beskrev jag recensionernas minskning med hjälp av statistik från Otava. Otavas informationschef Tuula Isoniemi går i pension sommaren 2005 och intervjuas i bl.a. *Kritiikin Uutiset*. Isoniemi konstaterar att litteraturen mår bra, men att skrivandet om litteraturen har förändrats mycket under hennes 40 år i branschen. En utmaning är det ökade antalet titlar som ges ut årligen, som leder till att många bra böcker blir utan kritik och offentlig uppmärksamhet. Intresset för seriös skönlitteratur har minskat. En orsak till förändringen är enligt Isoniemi expansionen av hela mediefältet. Det paradoxala är att man å ena sidan skriver mångsidigare, men att skrivierna samtidigt är allt mer koncentrerade på t.ex. författare som nominerats till stora pris och böcker som väcker uppståndelse.

”Då underhållnings- och skvallertidningar blivit allt populärare, har också dagstidningarna tagit ett steg närmare den lättare linjen. Man fäster större uppmärksamhet vid konstnärens person och privatliv i hopp om att det skall intressera läsarna”, konstaterar Isoniemi.

Hon ser kritiken som en väsentlig del av den litterära institutionen. Kritik är diskussion om litteratur. Utan kritik vore hela institutionen tvivelaktig.

Isoniemi konstaterar också att publiciteten inte nödvändigtvis korrelerar med försäljningen. Om en bok inte har de egenskaper som intresserar en bred publik, ändrar inte priser eller publicitet på det faktum. (Heinilä 2005, 4–5)

5 LITTERATURRECESSIONER I FINLANDSSVENSKA DAGSTIDNINGAR

I del fem skall jag ta reda på om recensionerna håller på att minska i våra finlandssvenska dagstidningar, vilket bevisligen skett i den finskspråkiga pressen (Kap. 4.6) och i Sverige (Kap. 3.3.1). Men först några ord om kritikens forum i Svenskfinland.

5.1 KRITIKENS FORUM

Förutom i dagstidningar recenseras den finlandssvenska litteraturen i ett antal kulturtidskrifter med långa anor: *Nya Argus* (98:e årgången, upplaga 1200), *Astra Nova* (”en tidskrift med kvinnoperspektiv sedan år 1919”, upplaga 1900–2000), *Finsk Tidskrift* (grundad år 1876, upplaga 750), *Horisont* (årgång 52, upplaga 1200). (Upplagesiffror från Kulttuuritilasto 2001.) Av dessa har *Nya Argus* och *Finsk Tidskrift* glatt sina läsare med genomgångar av hela föregående års skönlitterära finlandssvenska utgivning, ofta i dialogform. Diskussionen om kulturtidskrifternas vara eller icke vara har varit på tapeten de senaste åren. De har alla smalt läsarunderlag, och kan inte fortleva utan ekonomiska stödåtgärder. I stället för sammanslagningar av de splittrade resurserna har det på två år grundats två nya ungdomliga kulturtidskrifter, *Pajazzo* och *Magasin Brun*.

Recensioner finns även i *Arbetsbladet*, *Forum för ekonomi och teknik*, *Kyrkpressen*, *Löntagaren*, *Ny Tid* och *Kontur*. På nätet recenseras finlandssvensk litteratur på *Lysmasken*. Tyvärr har Rundradion slutat uppdatera kultursajten *Kurt*, med recensioner som gått ut i Rapido. Rundradions inställning till litteraturprogram har också annars väckt bestörtning de senaste åren. År 2003 hotade man flytta Keijo Koivulas program

Läslyckor till den såkallade ”hemliga kanalen”, d.v.s. digitala FST och följande år blev Barbro Holmbergs litteraturprogram i Radio Vega, *Jag läste häromdan* nedläggningshotat. Vardera planen väckte en stark publikopinion för programmen och besluten återkallades. Finlands svenska författareförening uppmärksammade Koivula med Författareföreningens Stora Pris på 12 000 euro år 2004 med motiveringen: ”Hans program *Läslyckor* delar generöst med sig av kunskap, information och upptäckarglädje till tittarna.” Holmberg fick ta emot samma pris följande år: ”för sitt mångåriga, hängivna och långsiktiga arbete för litteraturen i Finlands Svenska Radio.” Som synes är de finlandssvenska författarna måna om att vidmakthålla recensionsverksamheten.

I kapitel 3.3.2 tog jag upp Roger Holmströms essä om hotbilder för finlandssvensk litteraturkritik, där han nämner planerna på en centralisering av finlandssvensk kulturbevakning. Utredningsman Leif Rex har år 2005 genomfört en enkät i tidningshusen om i vilken mån de är intresserade att samarbeta kring olika ämnesområden som t.ex. litteratur. ”Det visar sig att det finns ett starkt intresse att samarbeta om gemensamt material inom ämnesområdet litteratur mellan tidningshusen. Jag tolkar detta som att tidningshusen vill publicera mera texter om litteratur och ser samarbete med andra tidningar som ett sätt att producera och publicera dessa texter”, skriver Rex i ett e-postmeddelande.

Jag har svårt att se planerna som ett direkt hot mot mångfalden i finlandssvensk recensionsverksamhet. I bästa fall kunde lösningen bidra till att recensionerna ökar i sådana tidningar som inte haft egna resurser till kritikverksamhet. Annars vore ju flitiga recensenter som *Åbo Underrättelsers* Bror Rönnholm eller *Västra Nylands* Mary-Ann Bäcksbäck också hot mot mångfalden, då de ensam svarar för alla recensioner i respektive tidning. Hotfulla blir planerna om alla tidningar sparkar sina kulturredaktörer och frilansare och går samman i Finlands Svenska Recensionsbyrå.

5.2 METOD

I del tre såg vi med Tomas Forser att ett paradigmskifte redan är på gång i Sverige, där hotbilderna mot den seriösa kritiken är att den antingen förvandlas till gränslösa postmoderna resonemang, eller snuttifieras till kändisjournalistik. Enligt Forser har de traditionella recensionerna blivit både färre och kortare i svenska dagstidningar. Samma farhågor hyste Roger Holmström för den finlandssvenska kritikens del. Otavas statistik talar sitt tydliga språk om minskningen av recensioner i den finskspråkiga pressen.

Min avsikt är att ta reda på om antalet recensioner minskat i finlandssvenska dagstidningar på tio år, och om rubriker och bilder fått mer utrymme på brödtextens bekostnad. Jag var också ute efter att kunna presentera kurvor angående andelen övriga artiklar motsvarande Otavas i kapitel 4.6, men stötte på problem som jag berättar mera om nedan.

För mitt ändamål passar en kvantitativ mätning, eftersom jag söker svar på frågan om recensionerna minskat till antal och/eller längd. (Se också mina förbehåll mot kvalitativa mätningar av recensioner i Kap. 3). Jag utför den kvantitativa mätningen på recensionerna av tio böcker år 1994 och tio böcker år 2004 i samtliga finlandssvenska dagstidningar (*Hufvudstadsbladet, Vasabladet, Jakobstads Tidning, Västra Nyland, Åbo Underrättelser, Borgåbladet, Östra Nyland - Kotka Nyheter, Österbottningen, Syd-Österbotten, Tidningen Åland* och *Nya Åland*). För att spara utrymme använder jag nästan genomgående förkortningar av tidningarnas namn.

Material

Jag har valt ut sju romaner och tre lyriksamlingar utgivna 1994 och dito 2004 (Tabell 5). Undersökningsåret 2004 valde jag för att få så färsk uppgifter som möjligt och 1994 för att jag på basen av teoridelen i detta arbete antar att det skett utslagsgivande förändringar under tio år. Jag gjorde bokurvalet på basen av Finlandssvensk bokkatalog 1994 och 2004, vilka ger en fullständig bild av utgivningen i Svenskfinland. Jag valde endast lyrik och romaner, eftersom min undersökning skulle ha blivit för splittrad om jag hade försökt få med andra finlandssvenskt viktiga genrer som essäer, memoarer, biografier och barnböcker. Facklitteraturen som ges ut i Svenskfinland är ofta riktad till en smal publik, som t.ex. Ålands busshistoria eller Kökar-Sottunga kulturinventering. Jag har därför utgått från att den får få recensioner och lämnat den utanför min undersökning. I stället har jag strävat efter att få möjligast stor geografisk spridning på författarna, att ha med både kända författare, mindre bekanta namn och debutanter samt att ha med utgivning av både stora och små förlag vardera undersökningsåret. Fem av författarna kom ut vardera undersökningsåret.

Tabell 5. Material

Förlag	1994	Författarens hemort
Söderströms	Monika Fagerholm: Underbara kvinnor vid vatten	Helsingfors
Söderströms	Jörn Donner: En kärleks historia	Flyttar till Bromarf/Ekenäs 94
Söderströms	Ann-Gerd Steinby: Korpens land	Åland
Schildts	Staffan Bruun: Kannibalen	Helsingfors
Schildts	Kjell Lindblad: Resa runt solen	Dragsfjärd
Abacus	Leo Löthman: HC Damön	Åland
Sahlgrens	Yvonne Granqvist: Falskspel & manglade lakan	Sverige, hemma från Jakobstad, Debutant
Författarnas Andelslag	Hjördis Lund: Brev till en blå svala (Lyrik)	Jakobstad
Söderströms	Ralf Andtbacka: Öga för öga (Lyrik)	Vasa, Debutant
Schildts	Carl-Gustav Lilius: Det himmelska ljuset (Lyrik)	Ekenäs
	2004	
Söderströms	Monika Fagerholm: Den amerikanska flickan	Ekenäs
Söderströms	Jörn Donner: Fåglars skugga	Helsingfors/Ekenäs
Söderströms	Sabine Forsblom: Maskrosuden	Borgå, Debutant
Schildts	Staffan Bruun: Pizza al Quaida	Helsingfors
Schildts	Erik Wahlström: Den dansande prästen	Helsingfors
Schildts	Peter Sandström: Manuskript för pornografiska filmer	Åbo, hemma från Nykarleby
PQR-Kultur	Leo Löthman: Fångtransport 86	Åland
Söderströms	Ralf Andtbacka: En fisk som man kan se (Lyrik)	Vasa
Söderströms	Jörgen Mattlar: mot pol (Lyrik)	Sverige, hemma från Grankulla, Debutant
Scriptum	Stina Kackur: Alv (Lyrik)	Österbotten

På jakt efter recensioner och andra artiklar

Min avsikt var att bokföra allt som skrivits om böckerna ovan i samtliga finlandssvenska dagstidningar. Jag skulle notera antal artiklar, storlek, textmängd, bildsättning och genre (recension, intervju, reportage, notis mm.).

Jag började sökarbetet i Brage Pressarkiv, men märkte snart att arkivet inte är heltäckande, utan tillhandahåller ett urval pressklipp. Om t.ex. samma FNB-artikel förekommer i flera tidningar, arkiveras endast en. Arkivet uppehåller en databas med sökegenskaper, men för år 1994 har hit förts in endast uppgifter om *Hbl* och *Vbl*. Artiklar från år 2004 kunde man söka också på *JT*, *ÅU*, *VN*, *Å* och *Bbl*, men fortfarande föll fyra av tidningarna i min undersökning utanför.

Recensioner var enkla att söka i Brage, eftersom de arkiverats under respektive författare. Sökresultaten i Brage kompletterade jag sedan i förlagens egna arkiv. Schildts förlag har uppföljning via Observer Finland och ett eget recensiansarkiv, dock arkiverar förlaget inte alla artiklar av annan typ. Jag har själv svarat för uppföljningen av recensioner av och andra artiklar om Söderströms utgivning och författare de tre senaste åren och vet att arkiveringen för år 2004 är heltäckande. Med vänligt bistånd av både personal och författare fick jag en heltäckande bild även över de mindre förlagens recensioner.

Därefter kontaktade jag respektive tidning och bad om kopior på de recensioner som jag saknade. Eftersom jag sökte recensioner på så många olika sätt, tror jag att mitt material är tämligen heltäckande.

Men, jag skulle ju också mäta allting annat som skrivits om författarna. Denna uppgift föll på en bristfällig arkivering. Varken förlagen eller Brage Pressarkiv har heltäckande arkiv över allting som skrivits om alla finlandssvenska förlag, författare och böcker respektive undersökningsår. För en heltäckande genomgång borde man uppsöka alla tidningars egna arkiv, vilket jag inom ramarna för detta arbete inte hade en möjlighet till. Därför koncentrerar jag mig i den empiriska delen på recensionerna och lämnar bort jämförelsen mellan andelen recensioner och övriga artiklar.

Mätning

Själva mätningen av recensionerna gick till så att jag antecknade artikelns bredd och höjd samt brödtexten i spaltmillimeter

$$\frac{\text{spaltmillimeter} \times \text{spaltbredd (mm)}}{\text{artikelbredd} \times \text{höjd (cm)}} = \text{textyta, \%}$$

och spaltbredd. Därefter förde jag in siffrorna i Excel och räknade artikelyta, brödtextyta samt brödtextyta i procent av hela artikelytan.

Validitet och reliabilitet

För recensionernas del kan jag konstatera att validiteten och reliabiliteten är hög.

Validitet innebär att jag empiriskt undersöker det jag på den teoretiska nivån påstår att jag undersöker. På den teoretiska nivån påstår jag att jag undersöker om recensionerna minskat till mängd och/eller längd under de tio senaste åren och på den empiriska nivån är det just detta jag mäter. Detta innebär en överensstämmelse mellan teoretisk definition och operationell indikator.

Eventuellt kan man se min begränsning av undersökningsmaterialet till recensioner av tio finlandssvenska skönlitterära böcker som ett problem, då all facklitteratur och den utländska och finskspråkiga litteraturen lämnats utanför. Sätillvida är den externa validiteten begränsad, eftersom mina resultat inte är generaliserbara på recensioner av all litteratur.

Jag har genom att vara så grundlig som möjligt i sökandet efter recensioner och så noggrann som möjligt i mätningen av dem strävat efter att minimera slumpmässiga fel, vilket innebär en hög reliabilitet. (Esaiasson m.fl. 2003, 61–69)

5.4 RESULTAT TIDNINGSVIS

I genomgången nedan presenterar jag mina resultat angående recensionernas antal och längd tidningsvis. Jag ger bl.a. respektive tidnings upplaga, utgivningstäthet och information om kulturredaktionen. Dessutom presenterar jag tidningarnas egna läsarundersökningar angående kultursidan om sådana gjorts.

Författaren Birgitta Boucht gjorde hösten 2004 en e-postenkät om recensionsverksamhet och kulturbevakning till sex av de tidningar som är med i min undersökning. Jag har fått ta del av svaren hon fick. Jag har förkortat enkätsvaren och korrigerat slagfel, men inte editerat texterna på annat vis. De övriga fem tidningarna har jag ringt upp och ställt motsvarande frågor. Telefonintervjuerna skrev jag ut på basen av anteckningar direkt efter intervjun när de ännu var i färskt minne. Enkätsvaren ger en bild av tidningarnas ambitionsnivå i fråga om recensioner, som jag sedan jämför med mina mätresultat.

Mina kommentarer till resultaten tidningsvis är kort hållna, eftersom jag diskuterar skillnader och likheter mellan tidningarna i kapitlet *Analys*.

Upplagesiffrorna är hämtade från Levikintarkastus.

Mätresultaten tidningsvis presenteras i tabellform, först antalet recensioner, sedan hela artikelytan (cm²), brödtextens yta (cm²) och brödtextens andel av hela ytan (%) för år 1994 och sedan motsvarande siffror för år 2004. Den sista kolumnen anger förändringen i procent från år 1994 till år 2004. Tabeller där det framkommer vilka böcker respektive tidning recenserade och de enskilda artiklarnas storlek finns i Bilaga 1–2 till detta arbete.

5.4.1 Hufvudstadsbladet

Hufvudstadsbladets upplaga var år 1994: 60 405 och år 2004: 50 649. Tidningen utkommer sju dagar i veckan och övergick till tabloidformat i mars 2004. På kulturavdelningen arbetar 6–7 personer. Pia Ingström är heltidsanställd litteraturredaktör sedan år 2000. I varje tidning finns 2–6 kultursidor och i söndagsbilagan ett uppslag med fackboksrecensioner och ett med recensioner av skönlitteratur.

Läsarundersökning/Hbl

Hbl utförde senast en egen läsarundersökning i juni 2004, läsarna tillfrågades hur de ser på kulturnyheter, på kulturkritiken och -kommentarerna.

Tabell 6. Läsarundersökning/Hbl

	Kulturnyheter	Kulturkritiken och -kommentarerna
Mycket viktiga	27%	24%
Ganska viktiga	35%	28%
En viss betydelse	28%	31%
Utan betydelse	10%	17%

Observera att fler läsare är intresserade av nyheter än kritik och att vardera anses som ganska eller mycket viktiga av över hälften av de tillfrågade. Siffrorna stämmer bra överens med AMT-undersökningen som presenterades i kapitel 4.7 där 81% av *Hbl*:s läsare i Mellannyländ säger sig följa med vad som hänt på kulturfronten i *Hbl*.

Enkät/Hbl

- vill ni vara heltäckande när det gäller att recensera finlandssvensk litteratur?

Nästan heltäckande - dvs den finlandssvenska utgivningen är kärnan i vårt bevakningsområde, men också där måste vi prioritera enligt någotslags bedömning mellan amatörskrivare vs proffs, strängt lokalt intressant vs allmängiltigt. Det här är alltid en diskussionsfråga (inom redaktionen).

- hur vill ni karaktärisera er kulturbevakning ? I teorin/i verkligheten?

I teorin är min avsikt som litteraturredaktör att visa att litteratur i allmänhet och finlandssvensk litt. i synnerhet är varierande (kvalitetsmässigt, innehållsligt) och intressant och kan väcka kritikers och läsares passioner (förtjusning, egen reflektion, beundran? ovilja, fördömande, ilska! hela skalan!) En kommentar från en läsare (författare) var nyligen att våra recensioner i höst tycks variera väldigt, mellan rena sågningar och ren panegyrik. Det tog jag som beröm - den finlandssvenska bokhösten rymmer både uselt och underbart och det skall synas i kritiken. Vi har kanske vant läsarna vid alltför mycket allmän välvilja under en stillsammare period? Min önskan är att Hbls kritik skall avspegla och väcka a) intellektuell verksamhet b) känslor och häpnad. I verkligheten finns alltid risken att vi är för slätstrukna. Och naturligtvis kan man alltid missa nån intressant bok!

- på skalan god-tillfredsställande-usel: var ligger kulturbevakningen i finlandssvensk press generellt sett? Jag ser att landsortspressen kämpar med stor resursbrist - enmansredaktioner funkar i bästa fall som fina infall och nedslag, inte som kontinuerlig bevakning.

- vad betyder regionaliteten för er? Hbls "region" litterärt sett är Svenskfinland + det finska Finland + Sverige + världen. Men se ovan - kärnan är Svenskfinland.

- svårigheter, begränsningar, problem ur redaktionens synvinkel? Tidsbrist, dåliga arvoden, utrymmesbrist. Man kunde göra mera, om man bara kunde.

- glädjeämnen?! Att jobbet är roligt och intressant och man upplever en levande kontakt med många läsare.

Källa: e-postmeddelande 18.10.2004 från Pia Ingström till Birgitta Boucht

Tabell 7. Resultat/Hbl

	1994	2004	+/-
Antal recensioner	10	8	
Artikelyta cm ²	412	556	+ 26%
Brödtextyta cm ²	223	264	+ 16%
Brödtext i % av hela ytan	57	48	- 17%

Hbl recenserar alla tio böcker 1994 och åtta av böckerna år 2004. På basen av det begränsade materialet vill jag inte dra långt gående slutsatser om en minskning av recensioner överlag. I linje med Ingströms uttalande om prioritering vågar jag däremot tippa att man på *Hbl* blivit restriktivare vad det gäller recensionerna av finlandssvensk litteratur som utkommit på mindre förlag. År 2004 är det Löthman (PQR-Kultur) och Kackur (Scriptum) som blir utan recensioner. Recensionerna är i snitt en fjärdedel större år 2004 jämfört med 1994. Detta är inte förvånande då man beaktar att tidningen gått över till tabloidformat och ny layout i början av år 2004, där bilder och rubriker fått en allt viktigare roll. Följdriktigt i denna utveckling är att textens andel av hela ytan minskat med 17%. En positiv utveckling som går stick i stäv mot de trender som kom fram i teoridelen är däremot att textlängden ökat med hela 16%.

Recensenter

År 1994 arbetar ännu den flitige recensenten Gustaf Widén som litteraturredaktör på *Hbl*. Han recenserar själv sju av de tio böckerna, Tuva Korsström, Henrik Jansson och Ralf Friberg en var.

År 2004 är Pia Ingström litteraturredaktör, hon recenserar tre av de åtta böckerna, Ann-Christine Snickars och Daniela Floman två var och Fredrik Herzberg en. Här kan man anta att recensionerna spritts ut jämnare på flera personer sedan Pia Ingström tog över. I mitt lilla material har också könsfördelningen växlat markant från en kvinnlig recensent år 1994 till en manlig 2004.

5.4.2 Vasabladet

Tidningen utkom på 90-talet sex dagar per vecka, från förra året sju dagar per vecka. *Vasabladets* upplaga var år 1994: 26 922 och år 2004: 25 255. Tidningen har en sida med kultur fyra dagar i veckan, en och en halv sida på fredagar och på söndagar minst två sidor. Bertel Nygård är kulturchef sedan en organisationsändring för ca fem år sedan.

Läsarundersökning/Vbl

I Aluemediatutkimus för Kustregionen ingick en skild del om *Vasabladet*. Av tidningens läsare anser 5% att den har för lite, 25% att den har passligt och 3% att den har för mycket litteratur/bildkonst. Läsarna betygsatte kultursidorna: mycket viktiga 12%, ganska viktiga 29%, saknar betydelse 19%. Av tidningens läsare följer 38% regelbundet med kultursidan. (Se Kap. 4.7 för en diskussion om AMT-resultaten.)

Enkät/Vbl

- vill ni vara heltäckande när det gäller att recensera finlandssvensk litteratur?

Ambitionen är att recensera all finlandssvensk litteratur, såväl etablerade förlag som småförlag och "eget förlag". Det lyckas väl inte till hundra procent, men ändå skapligt. Näst efter finlandssvenska böcker prioriteras rikssvenska, eftersom de ju också tillhör vår litteratur

- hur vill ni karaktärisera er kulturbevakning ? I teorin/i verkligheten? Teori och praktik skiljer sig dessvärre. Ambitionen är att ha recensioner, essäer och dylikt så mycket det rymms.

Ur en kulturstrategi uppgjord 2002, avdelningen litteratur: "Vi har en volym på bokrecensionerna som får anses vara god, medan kvaliteten förstås alltid kan diskuteras. Volymen i Vbl kan jämföras med en stor rikstidning som Svenska Dagbladet, där men enligt uppgift recenserar ungefär 800 böcker om året – kanske dubbelt mer än vi har. Expressen skröt häromåret med att den fram till bokmässan i Göteborg (september) recenserat 333 böcker. Vbl torde ligga på, i runda tal, Expressens nivå; en snabb genomgång av ett par årgångar gav närmare 400 bokrecensioner per år." Tyvärr tror jag att vi i dag har färre recensioner än för två år sedan (har inte räknat efter). Det är trångt på våra sidor.

- på skalan god-tillfredsställande-usel: var ligger kulturbevakningen i

finlandssvensk press generellt sett? Skulle säga tillfredsställande, men det är bara en fingertoppskänsla. Flera mindre tidningar har ju inte egentliga kultursidor. Usel vill jag dock inte kalla situationen.

- vad betyder regionaliteten för er? Regionaliteten betyder oerhört mycket. Vi på redaktionen – men knappast den ägande kulturstiftelsen – vill att Vbl ska vara Svenska Österbottens regiontidning. Vi når inte upp till ambitionen, beroende på ägarnas snåla tilldelning av resurser såväl i form av redaktörer som tidningssidor.

- svårigheter, begränsningar, problem ur redaktionens synvinkel? Svårigheterna är många, men värst är vår snålt tilltagna sidbudget. Det andra stora problemet är de låga honoraren. Vi har inte en chans att leva upp till det som frilansskribenter egentligen har rätt till.

- glädjeämnen?! Jag har bra medarbetare på kulturen redaktionen (en reporter, en skribent/layoutare/sidmonterare och en layoutare/sidmonterare), lokalreportrar som inte ryggar tillbaka för att göra kulturtexter och bra samarbete med frilansmedarbetare, recensenter och essäister. Att skriva och läsa är en passion, varför det ger anledning till glädje – även om stressen ibland tar kål på lusten.

Källa: e-postmeddelande från Bertel Nygård till Birgitta Boucht

Tabell 8. Resultat/Vbl

	1994	2004	+/-
Antal recensioner	9	9	
Artikelyta cm ²	341	427	+ 20%
Brödtextyta cm ²	257	282	+ 9%
Brödtext i % av hela ytan	77	67	- 13%

Vasabladet kommer klart upp till sin ambitionsnivå, tidningen recenserar nio av böckerna vardera året. År 2004 blir lite förvånansvärt rikskändisen Staffan Bruun utan recension, år 1994 ålänningen Löthman, vilket kanske är mer förståeligt. Också här är förändringen av recensionernas storlek markant, med en ökning på 20% på 10 år. Textlängden har ökat med 9% men textens andel av hela artikelytan minskat med 13%. Utvecklingen är alltså likriktad med *Hbl*:s men kanske mer förvånande i *Vasabladet* då tidningen inte genomfört större layoutreformer på senare tid.

Recensenter

Vasabladet använder bägge åren ett flertal recensenter. Ovanligt jämfört med de andra tidningarna är att kulturredaktören själv inte finns med bland dem. År 1994 skriver Henrik Jansson och Kalevi Granqvist två recensioner var, medan Anita Svensson, Kaj Hedman, Marita Gleisner, Sven-Erik Klinkman, och Ann-Christine Snickars skriver en per man. År 2004 ser recensentlistan väldigt manlig ut: Kaj Hedman skriver tre recensioner, en recension var skriver Börje Sidbäck, Peter Ehrström, Anders E Larsson, Peter Björkman, Patrick Back och Karin Erlandsson som den enda kvinnliga representanten i mitt urval.

5.4.3 Jakobstads Tidning

Jakobstads Tidning utkommer sju dagar i veckan. Tidningens upplaga var år 1994: 11 873 och tio år senare 12 137. Tidningen är den enda av de finlandssvenska dagstidningarna som lyckats höja sin upplaga på tio år. Henrik Othman har jobbat på *JT* från år 1982, för ca 7 år sedan blev kulturredaktörsskapet hans huvudsyssla. Othman är den enda anställda på kulturen och tidningen har en kultursida fem dagar i veckan.

Läsarundersökning/JT

I Aluemediatutkimus 2000 för Jakobstadsområdet ingår en skild del om *Jakobstads Tidning*. Av tidningens läsare anser 11% att den har för lite, 30% att den har passligt och 5% att den har för mycket litteratur/bildkonst. Läsarna

betygsatte kultursidorna: mycket viktiga 6%, ganska viktiga 29%, saknar betydelse 20%.

Enkät/JT

- **vill ni vara heltäckande när det gäller att recensera finlandssvensk litteratur?** Vi försöker täcka det finlandssvenska fältet så bra som möjligt. Givet är hålla hög ambition när det gäller författare med någon lokal förankring.

- **hur vill ni karaktärisera er kulturbevakning – i teorin/i verkligheten?** En sorts oskriven programförklaring: Hålla fram lokala kulturyttringar; både professionell verksamhet och amatörverksamhet samtidigt som kultursidan utgör ett fönster mot en vidare värld.

- **på skalan god-tillfredsställande-usel: var ligger kulturbevakningen i finlandssvensk press generellt sett?** På det hela taget är bevakningen med de givna resurserna på en imponerande nivå.

- **vad betyder regionaliteten för er?** Se svaret om lokalt förankrade författare. Som lokaltidning har vi också ett informationsansvar och måste ge spaltutrymme också åt kulturyttringar som kanske inte skulle passera tröskeln i en större tidning. Samtidigt försöker vi hitta en balans mellan detta och det som sker i "stora världen" – vi vill inte vara inkräkt regionalistiska.

- **svårigheter, begränsningar, problem ur redaktionens synvinkel?** Känslan av att inte räcka till, händer så mycket finns så mycket intressant att berätta om, stress när man inte får tag i bevakare.

- **glädjeämnen?!** Har jobbat snart ett kvartssekel som journalist, de fem-sex åren med kultur på heltid och har aldrig haft så roligt i mitt jobb!

Källa: e-postmeddelande från Henrik Othman till Birgitta Boucht

Tabell 9. Resultat/JT

	1994	2004	+/-
Antal recensioner	8	6	
Artikelyta cm ²	314	351	+ 11%
Brödtextyta cm ²	229	218	- 5%
Brödtext i % av hela ytan	74	65	- 12%

Jakobstads Tidning recenserar åtta av böckerna 1994 och sex 2004. *JT* är en av de få tidningar där textlängden minskat på tio år, minskningen på 5% kan dock inte anses markant. Artikelstorleken har gått upp med 10% och textens andel av hela artikelytan minskat med 12%. År 1994 blir ålänningarna utan recensioner i *JT*. Ett olycksfall i arbetet är väl att österbottningarna och lyrikerna Ralf Andtbacka och Stina Kackur blir utan recensioner år 2004.

Recensenter

År 1994 är recensenterna sex stycken, av vilka två skriver två recensioner; Gun Andersén och Ull-Britt Gustafsson-Pensar och de övriga en per man; Wava Stürmer,

Jan Kronholm, Ulf Överfors och Eva Perman. År 2004 står kulturredaktören Henrik Othman för alla sex recensioner i mitt urval.

5.4.4 Västra Nyland

Västra Nyland utkommer sex dagar i veckan i Ekenäs. Upplagan var år 1994: 11 506 och år 2004: 10 812. Mary-Ann Bäcksbacka är tidningens kulturredaktör sedan 1982. Målet är att det skall finnas kultur i alla nummer av tidningen, men det kan styras av t.ex. annonser som leder till att någon recension måste skjutas fram.

Läsarundersökning/VN

Chefredaktör Olle Spring på *Västra Nyland* delgav mig två läsarundersökningar som genomförts 1996 och 2004. I mars 1996 (N=250) läste 41% av de tillfrågade kultursidan i *VN*. Omkring 8% ansåg att det finns för mycket, 41% lämpligt och ca 12% för lite kultur i tidningen. År 2004 (N=170) var målet att redogöra för annonsernas effekt i *VN*. En fråga gällde kulturen: 25% av läsarna önskar mera kulturnyheter i tidningen. *VN* har en förvånansvärt låg siffra i AMT-undersökningen för Västnyland, där 27% läser kulturen i *VN* och 42% i en rikstidning. Sett till detta ter det sig som en positiv överraskning att 25% vill ha mer kultur i tidningen. Kanske *VN*:s läsare vänder sig till en rikstidning för kultur av den enkla orsaken att det finns för litet av varan i *VN*.

Enkät/VN

- **vill ni vara heltäckande när det gäller att recensera finlandssvensk litteratur?** Strävan är att vara heltäckande när det gäller finlandssvensk litteratur, d.v.s. i första hand skönlitteratur, men också vad beträffar annan litterär utgivning.

- **hur vill ni karaktärisera er kulturbevakning ? I teorin/i verkligheten?** *VN*:s kulturbevakning sköts huvudsakligen av mig ensam, jag bevakar med andra ord ALLT. Vad litteraturbevakningen beträffar är policyn den att det jag inte hinner läsa och skriva om skriver vi inte om. För böcker får jag - *VN* - bara i undantagsfall anlita frilansare.

- **på skalan god-tillfredsställande-usel: var ligger kulturbevakningen i finlandssvensk press generellt sett?** Kulturbevakningen i finlandssvensk press kan väl närmast karakteriseras som tillfredsställande, men utan de regionala tidningarna skulle knappast något alls utanför Helsingfors uppmärksammas.

- **vad betyder regionaliteten för er?** Tidningens existens hänger helt på om vi lyckas vara tillräckligt regionala!

- **svårigheter, begränsningar, problem ur redaktionens synvinkel?** Svårigheterna handlar om ekonomi, *VN* måste leva på annonser och prenumerationer - och gör det. Problemen är då just det att också om jag aldrig sov eller aldrig hade fritid skulle jag inte hinna mer än jag nu gör. Alla filmer och böcker jag skriver om ser och läser jag på min fritid, vilket betyder att jag faktiskt inte har någon fritid att tala om! Och flera

frilansare ska inte anlitas, som sagt, om de nu inte skriver för oss gratis.

- **glädjeämnen?!** Glädjeämnena är många, alla goda böcker, filmer, spännande bekantskaper, all god respons från läsarna och ofta också från dem man skriver om. För många konstnärer som råkar bo i regionen och är hur duktiga som helst, erkända också, skulle inte få någon uppmärksamhet alls om inte VN fanns.

Källa: e-postmeddelande från Mary-Ann Bäcksbacka till Birgitta Boucht 10.10.2004

Tabell 10. Resultat/VN

	1994	2004	+/-
Antal recensioner	9	8	
Artikelyta cm ²	297	389	+ 24%
Brödtextyta cm ²	195	254	+ 23%
Brödtext i % av hela ytan	68	66	- 6%

Västra Nyland recenserar nio av böckerna år 1994 och åtta 2004. Också här kan man anta att de mindre förlagens utgivning löper större risk att falla utanför då det är Löthman och Kackur som blir utan recensioner. Ändringen i recensionsstorlek är slående, en ökning på 24% på tio år och den största ökningen av textlängden i min undersökning med 23%. Textens procentuella andel av ytan har dock minskat med 6%

Recensenter

På basen av enkätsvaret ovan är det inte så förvånande att Mary-Ann Bäcksbacka skriver alla recensioner vardera undersökningsåret.

5.4.5 Åbo Underrättelser

Tidningen utkommer fem dagar per vecka och hade år 1994 en upplaga på 7 477 som år 2004 sjunkit till 7 037. Bror Rönnholm svarar för kulturen i *ÅU* sedan 1982. Från 1995 har han skött arbetet på deltid hemifrån (nästan enbart recensioner av litteratur och teater), medan också andra på tidningen skriver om kultur, särskilt i form av nyheter, intervjuer och reportage. Enligt honom kan *ÅU* sägas ha kulturmaterial i varje nummer, om också av skiftande mängd och art. Sidan fem kallas kultursidan. I AMT för Åboland (Kap. 4.7) läser 45% av *ÅU*:s läsare tidningens kultursida, medan 51% följer med kulturen i en rikstidning.

Enkät/ÅU

- vill ni vara heltäckande när det gäller att recensera finlandssvensk litteratur? Det finlandssvenska har klar första prioritet och är rätt långt också det enda som recenseras. Vi vill vara heltäckande, men i praktiken är det omöjligt - också för skönlitteraturen, för att inte tala om facklitteraturen; åtminstone om man med heltäckande menar allt som finns i den finlandssvenska bokkatalogen. Prioriteringarna sker i första hand enligt mitt huvud och enligt intresse- och

kvalitetskriterier (och tid). Lokalt förankrad litteratur har en viss prioritet.

- **hur vill ni karaktärisera er kulturbevakning – i teorin/i verkligheten?** god i förhållande till de små resurserna. Finns det en kulturbevakning i teorin?

- **vad betyder regionaliteten för er?** den prioriteras.

- **svårigheter, begränsningar, problem ur redaktionens synvinkel?** kan sammanfattas i ordet resurser; utrymmesmässiga, personella, ekonomiska.

- **glädjeämnen?!** att det på tidningen överlag finns ett intresse för och positiv inställning till kulturen

Källa: e-postmeddelande från Bror Rönnholm till Birgitta Boucht 18.10.2004

Tabell 11. Resultat/ÅU

	1994	2004	+/-
Antal recensioner	8	10	
Artikelyta cm2	409	548	+ 25%
Brödtextyta cm2	264	335	+ 21%
Brödtext i % av hela ytan	66	61	- 7%

Åbo Underrättelser är den flitigaste recensenten år 2004 med alla tio böcker recenserade mot åtta år 1994. Trenden är samma som i ovanstående tidningar, ytan har ökat med 25%, textmängden näst mest av alla tidningar med 21% och textens andel av hela ytan sjunkit med 7%.

Recensenter

Bror Rönnholm blir själv förvånad över att han står för endast tre av recensionerna år 1994 medan Ann-Christine Snickars skrivit två och Henrik Jansson tre. Rönnholm kommer fram till att han år 1994 tränat sina kolleger i Quark-ombrytning och därför recenserat mindre än normalt. År 2004 har han skrivit alla tio recensioner.

5.4.6 Borgåbladet

Borgåbladet hade år 1994 en upplaga på 9 544 och år 2004 på 8 282 ex. Tidningen utkommer fem dagar per vecka och genomgick en layoutreform i januari 2005.

Enligt AMT för Östnyland följer 29% av *Bbl*:s läsare med kulturen i tidningen, medan 51% av dem vänder sig till en rikstidning för kulturinfo.

Enkät/Bbl

Egil Green började på *Borgåbladet* som allmän reporter 1990 och har ansvarat för kultursidorna sedan 1992. I praktiken bär han ansvaret för koordineringen av

kulturmaterialiet ensam, men får skrivhjälp från redaktionen om det är mycket som skall bevakas. Tidningen publicerar omkring två sidor kultur varje dag.

För recensionernas del har det blivit så att Green skriver om det som han hinner med.

”Jag har lite ont samvete, hinner inte få med allt. Jag har försökt utlokalisera, använda frilansare, men man får inte tillbaka varken böcker eller recension.” Green beräknar att frilansarna skriver omkring 10% av alla recensioner och han själv resten. Han prioriterar finlandssvensk litteratur och skriver om delupplagor om han hinner.

Lokala författare går före andra. Green konstaterar att det inte finns så många författare i tidningens region, så när Sabine Forsblom debuterade förra året gjordes det både puffar och intervjuer. Det är viktigt att uppmärksamma lokala förmågor, läsekretsen uppskattar det.

Källa: telefonintervju med Egil Green 13.4.2005

Tabell 12. Resultat/Bbl

	1994	2004	+/-
Antal recensioner	5	3	
Artikelyta cm ²	326	387	+ 16%
Brödtextyta cm ²	209	170	- 19%
Brödtext i % av hela ytan	67	46	- 31%

Borgåbladet publicerar betydligt färre litteraturrecensioner än ovanstående tidningar.

Bbl har fem av böckerna recenserade år 1994 och tre år 2004, då de två tyngsta litterära namnen Fagerholm och Wahlström blir utan recensioner. På basen av så få artiklar är det vanskligt att dra långt gående slutsatser, men konstateras kan att artikelytan ökat med 16% medan textmängden sjunkit med hela 19%. Brödtextens andel av hela artikelytan har också minskat med 31%

Recensenter

År 1994 skriver Green själv tre recensioner och Benita Ahlnäs-Boström två. Tio år senare står Green för alla tre recensioner i mitt material.

5.4.7 Östra Nyland - Kotka Nyheter

Tidningen utkommer i Lovisa tre dagar i veckan, tisdag, torsdag och lördag. Upplagan år 1993 (siffror för 1994 saknas) var 4 363 och för år 2004: 3 838 ex. År 2000 genomfördes en större layoutmässig reform. I AMT-undersökningen kommer tidningen på delad jumboplats med läsarsiffran 14% för kulturmaterialiet.

Enkät/ÖN

Tidningen har 1–3 sidor kultur i varje nummer. Redaktionen består av sju personer, vilket innebär att alla får jobba lite med allting. Fyra av redaktörerna skriver recensioner, dessutom används en frilansrecensent; Iris Backlund. Bokurvalet sker på basis av vars och ens preferenser och förlagens aktivitet, det finns ingen enskild person som bär ansvaret för recensionerna.

I princip försöker man recensera alla större finlandssvenska namn och alla debutanter. De lokala författarna prioriteras. Något recenseras också finska böcker. Om man inte hunnit skriva recensioner och böcker samlats på hög kan man samla flera recensioner på en sida med tanken att det är bättre att skriva kort än att lämna bort böckerna helt och hållet. Också äldre böcker kan recenseras.

Källa: telefonintervju med redaktör Carita Liljendal 13.4.2005

Tabell 13. Resultat/ÖN

	1994	2004	+/-
Antal recensioner	1	2	
Artikelyta cm ²	494	620	+ 20%
Brödtextyta cm ²	155	361	+ 57%
Brödtext i % av hela ytan	31	60	+ 47%

Med en recension år 1994 och två år 2004 är det vanskligt att dra långtgående slutsatser, utom att *Östra Nyland* inte på långt när kommer upp till sin målsättning att försöka recensera alla större namn och debutanter. Åtminstone Fagerholm, Donner och Bruun torde väl räknas till de större namnen, men blir alla utan recensioner år 2004.

Recensenter

År 1994 undertecknar recensenten med c. lindfors, år 2004 är det Iris Backlund och kw (Kim Wahlroos) som står för recensionerna, den senares text är en blandning av recension och intervju med Erik Wahlström.

5.4.8 Österbottningen

Österbottningen utkommer i Karleby och övergick till sjudagarsutgivning 5.1.2004. År 1994 var upplagan 5 218 och år 2004: 4 741 ex. Förra hösten genomfördes en layoutreform i tidningen. I AMT-undersökningen läser 22% *Österbottningens* kultursida.

Enkät/ÖB

Åsikt och kultur samsas om en sida i tidningen. Det finns kultur i varje nummer och kulturen kan också ta flera sidor i anspråk. Sedan förra hösten svarar en redaktör, Harriet Jossfolk för kulturbevakningen, men hon jobbar också med annat.

Ambitionen är att vara heltäckande i fråga om lokala svenskspråkiga böcker, att recensera det viktigaste finlandssvenska och också få med lokala finska böcker.

Källa: telefonintervju med redaktionssekreterare Tom Johanson 13.4.2005

Tabell 14. Resultat/ÖB

	1994	2004	+/-
Antal recensioner	3	4	
Artikelyta cm ²	485	301	- 38%
Brödtextyta cm ²	299	171	- 43%
Brödtext i % av hela ytan	61	57	- 7%

Österbottningen jobbar för att komma upp till sin ambitionsnivå. Fyra recensioner av tio år 2004 står sig bra i en jämförelse mellan lokaltidningarna. Tidningen uppmärksammar tre stora namn år 2004 och Peter Sandström som är hemma i Nykarleby.

Österbottningarna Andtbacka och Kackur blir utan recensioner i *ÖB* år 2004, så också Andtbacka och Granqvist 1994. Med förbehållet att materialet är litet kan man dock konstatera att recensionerna blivit 38% mindre och texten 43% kortare, *ÖB* står för den absolut största minskningen av både recensionsyta och -längd i mitt material.

Recensenter

En avgörande orsak till att recensionerna blivit kortare tippas jag är att Kaj Hedman står för två av tre recensioner 1994 och noll år 2004. Han är den recensent som skriver absolut längst i min undersökning. Sonja Saxén skriver en recension år 1994 och Lisa Rönn, Elina Pöytäsaari, Zikiti Klemets och Harriet Jossfolk en var år 2004. Om *Vasabladets* recensentkår blivit manligare, kan man säga att *Österbottningens* gått åt andra hållet.

5.4.9 Syd-Österbotten

Tidningen har redaktioner i Närpes och Kristinestad och utkommer tre dagar i veckan. År 1994 var upplagan 7 977 och år 2004: 7 466 ex. Tidningen övergick till fyrfärgstryck år 1993 och antalet sidor har ökat, då den minsta tidningen år 1972 kunde ha sex sidor ligger sidantalet nu på i genomsnitt 16 men kan gå upp till 24.

Läsarundersökning/SÖB

Syd-Österbotten genomförde en läsarundersökning år 2002. 60% av de svarande var nöjda, 20% mycket nöjda och 20% kritiska till tidningens kulturbevakning.

Chefredaktör Bjarne Smeds skriver: ”Dessutom gavs utrymme för en del kommentarer av vilka en berör litteratur: ’Litteraturrecensioner saknas’. Vad kritikern menar förblir litet oklart eftersom bokanmälningar förekommer i viss utsträckning i tidningen.”

Då tidningen har den lägsta AMT-siffran för läsning av kultur (14%) står den egna undersökningens resultat i stark konflikt med AMT-undersökningen.

Enkät/SÖB

Chefredaktör Bjarne Smeds svarar för kulturen och tidningen har en frilansrecensent för musik. På frågan om tidningen har kultur i varje nummer svarar Smeds: ”Kultur är ett vitt begrepp och finns väl med i någon form de i flesta nummer.”

Syd-Österbotten är en utpräglad lokaltidning och uppmärksammar främst lokala författare. Av hela utgivningen på finlandssvenska väljer man att recensera de böcker man finner intressanta. Lokala författare intervjuas av reportrarna och Smeds själv skriver recensioner, som han hellre kallar för bokanmälningar, ”En lite enklare version, inte så djupa, det är sällan vi ger råd åt författaren”.

Källa: telefonintervju med chefredaktör Bjarne Smeds 7.4.2005

Tabell 15. Resultat/SÖB

	1994	2004	+/-
Antal recensioner	0	1	
Artikelyta cm ²	-	308	-
Brödtextyta cm ²	-	160	-
Brödtext i % av hela ytan	-	52	-

Resultatet talar för sig själv. Den enda recenserade författaren i mitt material är Erik Wahlström år 2004. En rolig detalj är att *Syd-Österbotten* faktiskt intervjuar lyrikdebutanten Jörgen Mattlar år 2004. Mattlar är bosatt i Sverige och hemma från Grankulla, men intervjun handlar om hans österbottniska rötter.

5.4.10 Tidningen Åland

Tidningen Åland utkommer fem dagar per vecka. Upplagan år 1994 var 11 140 och år 2003: 10 489 (siffror för 2004 saknas). I AMT-undersökningen klarar sig *Tidningen Åland* bra med en läsarprocent på 55% för kulturen.

Enkät/Åland

Benita Mattsson-Eklund ansvarar ensam för kulturen i *Tidningen Åland*. Hon har gjort det i 20 år med vissa avbrott. Det finns kultur i varje nummer av tidningen. Kulturen har fått ett stabilare utrymme längst bak i tidningen på ett färguppslag, och behöver inte längre slåss om utrymme med familjenyheterna. ”Jag försöker kapa åt mig två sidor i varje nummer, det är förhandlingsbart om man har bra argument.”

I första hand recenseras det lokala, dels för att det intresserar läsarna och dels för att det skrivs så lite om åländsk kultur utanför Åland. Mattsson-Eklund försöker hålla utblick och presentera både finlandssvensk och rikssvensk litteratur, men det har sina begränsningar för ”vi skall ju också ha in annat än litteratur”.

Tidningen Åland är än så länge den enda finlandssvenska dagstidningen som kör recensioner i tabellform, där fyra böcker åt gången presenteras med några meningar och citat och poängsätts med Marhällor (en fyr utanför Mariehamn). Mattsson-Eklund berättar att detta sätt att presentera utländska böcker, facklitteratur och barnböcker började som ett experiment, ”men läsarna har blivit alldeles lyriska, de klipper ur och springer med tabellen till bokhandeln. Tydligt stör inte det korta formatet.”

Källa: telefonintervju med kulturredaktör Benita Mattsson-Eklund 13.4.2005

Poängsättningen i tabellform är väl så långt man kan komma från seriös litteraturkritik, med Tomas Forsers ord (2002, 158) är det ett slags infotainment på nöjesjournalistikens domäner, konsumentinriktad varudeklaration i tabloidestetikens yttersta konsekvens.

Tabell 16. Resultat/Åland

	1994	2004	+/-
Antal recensioner	4	2	
Artikelyta cm ²	506	419	- 17%
Brödtextyta cm ²	247	215	- 13%
Brödtext i % av hela ytan	50	51	+ 2%

Igen ett litet material som inte ger underlag för långtgående slutsatser. De åländska författarna (Löthman 94 och 04, Steinby 94) får sina recensioner, men annars verkar urvalet sporadiskt.

Tidningen är en av de få där både recensionernas storlek och textlängd minskat (-17% resp. -13%).

Recensenter

År 1994 skriver Benita Mattsson-Eklund tre och Jan-Erik Berglund en recension, år 2004 skriver de en per man.

5.4.11 Nya Åland

Nya Åland utkom fyra dagar i veckan år 1994 med en upplaga på 8 013. År 2004 är upplagan 7 234 och tidningen utkommer fem dagar per vecka. Också *Nya Åland* klarar sig bra i AMT-undersökningen då 54% av tidningens läsare följer med kulturen i tidningen.

Enkät/NÅ

Jan Kronholm är kulturredaktör på *Nya Åland* sedan hösten 2004. Han svarar för all kulturbevakning och freelance-kontakter. Tidningen har en kultursida eller ett uppslag kultur i varje nummer.

- **vill ni vara heltäckande när det gäller att recensera finlandssvensk litteratur?** I princip försöker vi skriva om all ny åländsk litteratur, i form av recensioner eller i vissa fall andra typer av anmälningar. Övrig finlandssvensk litteratur bevakar vi i mån av möjlighet och hoppas att vi får med sådant som kan vara av större intresse, såväl skönlitteratur som facklitteratur.

- **vad betyder regionaliteten för er?** Som framgått av ovanstående betyder regionalitet naturligtvis mycket. Nya Åland är ju också i övrigt en mycket lokalt präglad tidning.

- **svårigheter, begränsningar, problem ur redaktionens synvinkel?** Begränsningar: de ekonomiska, viss brist på personresurser ungefär som på de mindre finlandssvenska tidningarna över lag.

Källa: e-postmeddelande från Jan Kronholm till Birgitta Boucht 11.10.2004

Tabell 17. Resultat/Nya Åland

	1994	2004	+/-
Antal recensioner	5	7	
Artikelyta cm ²	349	419	+ 17%
Brödtextyta cm ²	225	227	+ 1%
Brödtext i % av hela ytan	66	60	- 9%

Utvecklingen på *Nya Åland* går mot fler och större recensioner. År 2004 recenseras redan allt material i min undersökning utom lyriken. I jämförelse med det resultatet verkar Jan Kronholm väl blygsam i enkätsvaret ovan.

Recensenter

År 1994 skriver dåvarande kulturredaktören Benita Laanti-Helander alla fem recensioner. År 2004 är recensenterna fler; Karin Erlandsson, Jan Kronholm och Sten-Erik Abrahamsson står för två recensioner var och Mårten Sundberg för en. En intressant detalj med tanke på Leif Rex projekt (Kap. 5.1) är att Sten-Erik Abrahamssons recension också publiceras i Arbetarbladet. En annan detalj är att ålänningarna (Löthman och Steinby) får nästan dubbelt så stora recensioner som de övriga år 1994.

5.5 RESULTAT – MOLNEN SKINGRAS

Resultaten av mina mätningar av recensioner är förbluffande. För att dra vidare på Holmströms väderanalogi i Kap. 3.3.2 kan jag konstatera att de hotfulla molnen vid horisonten skingras och solen tittar fram. Tvärtemot mina och andras farhågor har recensionerna i finlandssvenska dagstidningar inte minskat. Inalles hittade jag 62 recensioner av de tio böckerna år 1994 och 60 år 2004. Ännu mer förvånande är att textmängden ökat med 8,8% från 233 cm² år 1994 till 257 cm² år 2004. Omräknat i spaltmillimeter (spaltbredd 49 mm inkl. mellanrum) innebär det 476 spaltmillimeter i snitt år 1994 och 525 år 2004. Recensionerna har varken blivit färre eller kortare! Däremot har de blivit större, en recension år 2004 var i snitt 16% större än år 1994. Det enda som har minskat är textens andel av hela artikelytan, då den år 1994 var 66% hade den 2004 sjunkit till 57%, en minskning med 14%.

Tabell 18. Resultat/Alla

	1994	2004	+/-
Antal recensioner	62	60	
Artikelyta cm ²	373	444	+ 16%
Brödtextyta cm ²	235	257	+ 9%
Brödtext i % av hela ytan	66	57	- 14%

I teoridelen av detta arbete och i statistiken från Otava i kapitel 4.6. framkom tydligt och klart att recensionerna blivit färre och kortare både i Sverige och i finskspråkiga tidningar. I kapitlet Analys diskuterar jag tänkbara orsaker till den motsatta trenden i Svenskfinland.

Här följer några allmänna iakttagelser: Lyrik får färre recensioner än prosa, i snitt 4,7 recensioner av 11 möjliga år 1994 och 3,3 år 2004. En prosabok får i medeltal 6,9 recensioner av 11 möjliga år 1994 och 7,1 år 2004. Mindre förlags böcker får färre

recensioner än större förlags, i medeltal 5,3 stycken år 1994 och 2,5 stycken år 2004 mot de större förlagens 6,6 recensioner i snitt år 1994 och 6,9 år 2004. Här har skillnaden i antalet recensioner för små och stora förlag ökat märkbart på tio år från 1,3 år 1994 till 4,4 år 2004. Debutanterna tycks stå sig bra i konkurrensen om plats i spalterna, 2004 får debutanten Sabine Forsblom fler recensioner än Monika Fagerholm i de finlandssvenska dagstidningarna.

Om man lämnar de fem tidningar utanför som har tre eller färre recensioner någotdera undersökningsåret (*ÖN*, *ÖB*, *SÖB*, *Bbl*, *Å*), kan man konstatera att *Hbl* har de största recensionerna vartdera året med *ÅU* på andra plats. De minsta recensionerna finns i *VN* 1994 och *JT* 2004. Textlängden är störst i *Vasabladet* 1994 och *ÅU* 2004. De kortaste recensionerna hittar man i *VN* år 1994 och *JT* 2004. Största andelen brödtext av artikelytan finns i *Vbl* bägge åren medan *Hbl* vartdera undersökningsåret uppvisar minsta andelen brödtext av hela artikelns yta. De procentuella ändringarna för alla tidningar presenteras i en tabell i Bilaga 3.

6 ANALYS

6.1 HELT FINLANDSSVENSKT HELTÄCKANDE...

En avgörande orsak till att recensionsverksamheten mår så bra i Svenskfinland är den höga ambitionsnivå som kommer fram i enkäterna. Vad gäller finlandssvensk (skönlitterär) utgivning vill *Hbl* vara nästan helt heltäckande, men skiljer på amatörer och proffs, *Vbl* försöker recensera all finlandssvensk litteratur från alla förlag (!), *JT* försöker täcka fältet så bra som möjligt med hög ambition när det gäller lokala författare, *VN* strävar efter att vara heltäckande, *ÅU* vill vara heltäckande, *Bbl* recenserar det Egil Green hinner med, lokala författare går före andra, *ÖN* vill skriva om alla större finlandssvenska namn och debutanter, de lokala författarna prioriteras, *ÖB* vill vara heltäckande lokalt och skriva om de viktigaste böckerna från övriga Svenskfinland, *SÖB* koncentrerar sig på det lokala, men kan ta upp annat av intresse, *Å* recenserar i första hand lokalt, försöker också presentera finlandssvenskt och *NÅ* skriver om all ny åländsk litteratur och övrigt i mån av möjlighet.

Det verkar vara ett ändamål i sig för *Vbl*, *JT*, *VN* och *ÅU* att beta av vår skönlitteratur i den takt den kommer ut. Att allt inte kommer med orsakas i *Vbl*, *JT* och *VN* främst av tidsbrist, medan *Hbl* och *ÅU* i enkäten också talar om kvalitetskrav som grund för prioritering.

Varifrån kommer kravet på att recensera allt? Knappast från tidningens läsare eller ledning, de skulle väl inte märka om en (icke-lokal) diktsamling skulle förbli orecenserad. Jag vågar tippa att det är redaktörerna själva som uppsatt sig dessa mål och höga prestationskrav.

Som vi sett ovan möts ambitioner och praktik inte alltid. Det är främst *AU*, *VN*, *Vbl*, *Hbl* och kanske också *JT* och *NA* som också i praktiken månar om en heltäckande bevakning av det finlandssvenska.

För finskspråkiga eller rikssvenska medier vore det en omöjlighet att sätta heltäckande bevakning som mål, då t.ex. utgivningen på finska år 2004 var 34 gånger större än den finlandssvenska (kap 2.2.) och i Sverige ännu större.

6.2 ...ELLER TOTAL LOKAL KOLL

Naturligt är att alla utom *Hbl* ställer de lokala författarna i första hand antingen så att tidningens recensionsverksamhet täcker åtminstone det lokala eller att recensioner av lokala författares alster tas in snabbare än andra recensioner. (Detta innebär paradoxalt nog att huvudstadsförfattarna inte kommer i första hand någonstans!) Den lokala prioriteringen är väldigt viktigt för mindre förlag och mindre kända författare som annars skulle bli utan recensioner.

Vad gäller att vara heltäckande lever kanske inte alla upp till vad de lovat, men ambitionen till lokal kontroll kommer inte på skam (utom för lyrikens del).

Av de elva tidningarna är det endast *Hbl* som i enkäten ser hela världens litteratur som sitt bevakningsområde. *Vbl*, *A* och *Bbl* nämner Sverige medan *ÖN* och *ÖB* också talar om finskspråkig litteratur. *AU* är den enda tidningen som uttryckligen säger sig recensera endast finlandssvenskt.

6.3 STRESS KONTRA PASSION

Fyra av de tillfrågade kommenterar den allmänna nivån på kulturbevakningen i finlandssvensk press. Det är rikstidningen *Hbl* som oroas över nivån i enmansredaktionernas landsortspress, medan *Vbl* och *VN* ser nivån som tillfredsställande. Mary-Ann Bäcksbacka på *VN* vänder på kakan genom att säga att utan de regionala tidningarna skulle knappast något alls utanför Helsingfors uppmärksammas. Själv är jag benägen att hålla med *JT*:s Henrik Othman när han tycker att nivån är imponerande i förhållande till resurserna.

Resurserna är också ämnet som oftast tas upp när nackdelarna kommer på tal. Intressant är att svårigheterna, begränsningarna och problemen är de samma oberoende av tidningens storlek, *Hbl*:s problem: tidsbrist, dåliga arvoden, utrymmesbrist gäller för samtliga. Man kunde dra slutsatsen att redaktörerna aldrig är nöjda. Pia Ingströms missnöje blir mer förståeligt om man inte jämför *Hbl*:s resurser med andra finlandssvenska dagstidningar, utan med den rikssvenska pressen eller med Helsingin Sanomat.

Några av de tillfrågade upplever känslan av att inte räckta till som direkt stressande och Mary-Ann Bäcksbacka har nästan ingen fritid att tala om!

Långt tycks dock skuggsidorna uppvägas av det goda. För en del är arbetet något av en livsstil och ett livsinnehåll. Kultur och litteratur är en passion, här är det inte fråga om ett vanligt kneg utan ett kall. Också kontakten till läsarna ser många som givande.

6.4 RESURSER

Tabell 19. De finlandssvenska dagstidningarnas kulturresurser

	Personal	Frilans	Kultursidor/ vecka	Rec. 04	AMT	d/v	Upplaga 04
Hbl	7 inkl. Litteraturredaktör	Ja	28	8	81%	7	50 649
Vbl	Kulturredaktör + 2	Ja	18	9	70%	7	25 255
JT	Kulturredaktör	Ja	10	6	67%	7	12 137
VN	Kulturredaktör	Nej	9	8	27%	6	10 812
ÅU	Kulturredaktör	Nej	7,5	10	45%	5	7 037
Bbl	Kulturredaktör	Ja	10	3	29%	5	8 282
ÖN	–	1	6	2	14%	3	3 838
ÖB	½ kulturredaktör	Ja	5	4	22%	7	4 741
SÖB	Chefredaktör	Nej	3	1	14%	3	7 466
Å	Kulturredaktör	Ja	10	2	55%	5	10 489 (03)
NÅ	Kulturredaktör	Ja	7,5	7	54%	5	7 234

Kolumn 2 presenterar personalresurserna för litteratur/kultur. I hela den finlandssvenska dagspressen finns alltså EN litteraturredaktör (*Hbl*). I övriga tidningar svarar i allmänhet en kulturredaktör för allt kulturmaterial.

Kolumn 3 visar om tidningen har råd att använda frilansrecensenter för litteraturen. Här är det endast tre tidningar som svarat nej: *VN*, *ÅU* och *SÖB*. Det är förvånande att *VN* och *ÅU* lyckas recensera den finlandssvenska litteraturen så heltäckande utan att få anlita frilanshjälp. I mitt material fanns inte heller recensioner skrivna av frilansare i *JT* år 2004. Det är naturligtvis inte ett värde i sig att en människa på tidningen recenserar allt, men om andra möjligheter saknas och man trots det försöker vara heltäckande är det beundransvärt. En oroande fråga är hur det går efter dem, finns det unga krafter med

likadana ambitioner som är beredda att ge jobbet också sin fritid? Detta i synnerhet då den höga ambitionsnivån tycks vara personlig och inte integrerad i redaktionen. Visst talar Bror Rönholm om att det på tidningen överlag finns ett intresse för och positiv inställning till kulturen, men samtidigt har det tydligen inte funnits resurser för frilansrecensioner.

På basen av de uppgifter jag fått från respektive tidning har jag i kolumn fyra räknat hur många sidor kultur tidningen i snitt producerar per vecka. På resultatet inverkar naturligtvis hur ofta tidningen utkommer och tidningens format (jag har räknat om broadsheet -tidningarna *Vbl* och *JT* till tabloidformat, d.v.s. multiplicerat med två). Siffrorna är riktgivande, men vi ser tydligt att de två största satsar mest.

Som jag konstaterade i kapitel 4.7 skall AMT-undersökningens siffror angående läsning av kultursidan också ses som riktgivande. Vi ser i tabellen ovan att läsning av kultursidan korrelerar starkt med både upplaga och resurser för de tre största tidningarnas del, men sedan blir siffrorna mer mångtydiga. Tydligt är att ålandstidningarnas satsning på lokalkultur lyckats attrahera de åländska läsarna.

De lägsta AMT-siffrorna hänvisar också tydligt till de tidningar som utkommer mest sällan (*SÖB* och *ÖN*), och till de tidningar som har minst kulturmaterial i tidningen (*ÖN*, *SÖB* och *ÖB*). Svårare är det att i tabellen hitta en förklaring till *VN*:s förhållandevis låga läsaersiffror för kulturen.

Väldigt oroväckande är att alla tidningar utom *JT* förlorat läsare under de tio senaste åren.

Ser man till personalresurser och antal recenserade böcker i min undersökning (kolumn 5), kan man konstatera att systemet på *ÖN* där alla ansvarar för recensionerna inte fungerar så bra, inte heller *SÖB*:s system där chefredaktören har litteraturen på sitt konto. Däremot har *ÖB* nått hyfsade resultat med en halv kulturredaktör. På *Bbl* och *Tidningen Åland* får man anta att litteraturen inte är första prioritet bland kulturformerna, eftersom recensionerna blir få trots att tidningarna har en kulturredaktör.

7 SLUTDISKUSSION

Mitt viktigaste resultat i del fem är att litteraturrecensionerna tvärt emot alla trender och farhågor inte har minskat i de finlandssvenska dagstidningarna. För den finlandssvenska skönlitteraturens del har recensionernas antal inte förändrats på tio år och än märkligare,

de har blivit i snitt 9% längre! Jag har inte i detta arbete vetenskapliga belägg för att andelen övriga artiklar om litteratur har vuxit. I preliminära efterforskningar i Brage Pressarkiv samt Schildts och Söderströms arkiv hittade jag 36 sådana artiklar med författarna i mitt undersökningsmaterial år 1994 och 114 stycken år 2004. Som jag förklarat i kapitel 5.2 är en orsak till den stora skillnaden en ofullständig arkivering, men jag vågar ändå påstå att andelen övriga artiklar ökat.

Såttillvida går utvecklingen hos oss i samma riktning som i finskspråkiga medier (Kap. 4.6) och i Sverige (Kap. 3.3.1). I de finlandssvenska dagstidningarna skriver man mera författarporträtt och evenemangsrapporter nu än för tio år sedan, däremot syns inte ännu Forsers postmoderna artiklar hos oss. Jag tror att resursbristen kan vara en orsak, med knappa resurser är det enklast att hålla fast vid gamla former.

Pejlar vi resultaten i del fem mot bilden av paradigmskiftet som byggdes upp i del tre med Hurri, Holmström och Söderling blir slutsatsen att ett paradigmskifte är på gång i Sverige och de finskspråkiga medierna, men att vi inte ännu kan tala om ett sådant i de finlandssvenska dagstidningarna.

En tolkning med Bourdieu - Vem tar över makten?

Låt oss titta på mina resultat i bourdieuska termer om distinktion och paradigmskifte: Kultursidan har under de tio senaste åren demokratiserats från exklusiva recensioner till kulturnyheter, -kolumner och konsumentupplysning. Nya ämnen som rockmusik och filmer och en tabloidiserad, luftig layout har gjort sitt intåg.

Demokratiseringen innebär att vi i bourdieuska termer inte längre kan se distinktion vara kultursidans främsta uppgift. De flesta recensenter strävar väl efter att inkludera läsare, inte utesluta dem. Hur man skriver är inte distingerande, däremot kanske vad man skriver om. Som vi sett recenseras böcker utgivna på de två större förlagen oftare än de som getts ut på mindre förlag. Här kan vi tala om en exklusion som utgår från att de större förlagens utgivning håller högre standard.

Demokratiseringen tror jag inte enbart kan förklaras i termer om ett internt intelligents paradigmskifte. Här har de kommersiella krafterna bidragit med mycket, som vi sett i Forsers genomgång av dagspressens minskade lönsamhet i Sverige.

Överlag spelar kommersialiseringen en större roll än vad Bourdieu räknat med.

Förlagen har inte råd att vara distinktiva, i deras intresse är att sälja så mycket som möjligt. Samma sak gäller för tidningarna.

Enligt Forser i kapitel 3.3 övergår makten från den traditionella kritikern till postmoderna egotrippare och kändisjournalister. Jag vill till hans och Bourdieus kritikercentrerade synvinkel tillföra nya aktörer i dagens kommersialiserade litteraturfält; programarrangörer som väljer vilka författare som får uppträda på mässor och i andra program, pris- och stipendienämnder samt bokhandlare som väljer vilka böcker som får den mest framträdande placeringen i handeln. Detta innebär att det inte längre är kritikern som ensam bestämmer hurudan publicitet en bok skall få.

Att många förlag blivit börsbolag har lett till en ökad proaktiv information och aggressivare marknadsföring som fråntagit kritikern initiativet och tagit i anspråk en stor del av kritikerns tid, kritikern som allt mer också skall verka som journalist.

Ett exempel: När den n:te delen Harry Potter kom ut på finska transporterade utgivaren Tammi journalister och skolbarn med ett gammalt tåg med ånglok till Vanajanlinna ”slott” i Tavastehus, väl framme bjöds det på mat och program i bokens anda. Alla som var med fick naturligtvis också boken. Ett lyckat pressinfo, som var planerat så visuellt att det också fick genomslagskraft i TV (alla informatörers dröm).

Jag gjorde en snabb förfrågan till de tre största finska förlagen och kom fram till att de sammanlagt arrangerar 14 pressinfon per månad (förutom under två sommarmånader) Det blir över tre infon per vecka enbart för de tre störstas del. Förlagens utgångspunkt är att denna uppmärksamhet i medierna alltid är billigare än annonsering, i synnerhet med tanke på *Helsingin Sanomats* monopolställning, som WSOY drar nytta av då de ingår i samma koncern och får annonsera till lägre pris.

Också här skiljer sig det finlandssvenska från övriga Finland och Sverige, de finlandssvenska förlagen har nämligen inga stora PR-maskinerier, jag torde utgöra hälften av Svenskfinlands heltidsanställda förlagsinformatörer. Den egentliga marknadsföringen är i barnaskor och inte heller finns det någon finlandssvensk bokklubb. Om Söderströms arrangerar ett pressinfo i Helsingfors (vilket inträffar ca fem gånger per år), är det endast två dagstidningar som har en möjlighet att delta; *Hbl* som ligger i samma kvarter och *Vbl* som har en korrespondent i Helsingfors. Här är Svensk Presstjänst en värdefull samarbetspartner, eftersom förlagen via SPT kan få ut material också till de andra dagstidningarna.

Förutom de ökade ekonomiska kraven på förlagen och deras konsekvenser för kritikern tillkommer den växande massan litterära evenemang och litterära pris. Kulttuuritalasto 2001 räknar upp 111 litteraturpris som delas ut i Finland. Dessutom har antalet mässor och andra evenemang ökat stadigt. Vi har bokmässorna i Göteborg, Åbo och

Helsingfors, som många finlandssvenska tidningar rapporterar från, samma gäller Vasa LittFest, Mariehamns litteraturdagar, Ekenäs bokkalas och Åbo poesidagar. Dessutom ordnas program på bibliotek, medborgarinstitut, skolor, Luckan, NiFin, Hanaholmen, Akademen och i andra bokhandlar, som de lokala tidningarna ofta skriver om. Hur kritikern som ofta är den enda anställda på kultureddaktionen i mindre tidningar överhuvudtaget hinna skriva recensioner i denna förändrade offentlighet är ett mysterium.

En tolkning med Habermas - Kultur i kuvös?

Om vi studerar resultaten med Habermas oro för offentlighetens förfall till masspress och manipulation av publiken, kan vi konstatera att det finlandssvenska mediefältet skiljer sig markant från det finska och rikssvenska. Vi saknar både skvaller-, kvälls- och veckotidningar och vi saknar också kommersiell TV och radio.

Slutsatsen blir att både den finlandssvenska litteraturen och kritiken skyddas från kommersialisering av att vi är så få. Knappast någon skulle komma på tanken att göra våra förlag eller tidningar till börsbolag, eftersom de omöjligt kan pressas till stora ekonomiska vinster då den potentiella marknaden är så liten.

Utan subventionering från de finlandssvenska fonderna (Kap. 4.9), skulle hela vårt litterära fält se annorlunda ut. Fonderna stöder både författare, förlag, dagstidningar, tidskrifter, mässor och andra litterära evenemang. Fondernas kapital och vårt perifera läge kan bidra till att kritiken överlever hos oss. (Jfr Holmström 2005: I Sverige kan man ännu finna den oberoende, djärva och oförutsägbara kritiken i tidskrifter och i landsortspressen.)

Förutom det finlandssvenska kapitalet får vi tacka våra dagstidningskritiker som uppehåller intresset för finlandssvensk litteratur med positiva följder både för producenter och konsumenter och nyrekrytering av författarmaterial (t.ex. då tidningarna skriver om lokala vinnare i skrivtävlingar).

Eventuellt har vi också en högre bildningsnivå, levnadsstandard och ett större intresse för skönlitteratur p.g.a. vår språkliga minoritetsställning än Medelvensson eller Virtanen. I Habermas ögon kanske finlandssvenskarna utgör idealet – en bildad och kulturell elit? Trots tal om splittring i kultur- och bygdesvenskar tycks litteraturen ses som vår viktigaste uttrycksform och få en heltäckande uppföljning i Svenskfinland. I Swedish Book Review (2005, 16-18) ser både Trygve Söderling och Claes Zilliacus en trend där spänningen mellan arrogant centrum och en sårad periferi är på avtagande. Vi

har enats av insikten att vi alla är perifera på något vis. Eventuellt har också det faktum att många av våra främsta prosaförfattare från åttiotalet och framåt kommer från periferin och inte från de traditionella finlandssvenska kultursläkterna bidragit till att spänningarna avtagit, skriver Söderling.

Fåtalet får också andra följder: ”Kanske litteraturen i små språkområden bättre har råd att leka med konventioner. [...] Chansen att skriva en flygfältsbestseller och bli miljonär är ganska liten om din maximala mängd potentiella läsare är 300.000 inklusive barn under skolåldern. Om du inte kan bli rik kanske du har råd att ta risker med galenskap och experiment istället.” (Antas 2005)

Författaren som kändis

Habermas har en förklaring till den ökade person- och kändisfixeringen i dagens medier: Då skönlitteraturens privata livsberättelsers uppgift tidigare var att öka vår självförståelse, har den idag blandats ihop med journalistiken. Offentligheten blir en sfär för offentliggörande av privata levnadshistorier, antingen den vanliga människans tillfälliga öden eller en planmässigt uppbyggd stjärnas publicitet. (Habermas 1998, 149) Då journalistikens och litteraturens tidigare skilda områden dvs. information och resonemang å ena sidan och skönlitteratur å den andra integreras, åstadkommer de en sammanflätning av olika verklighetsplan. Med human interest som gemensam nämnare uppstår ett angenämt och lättillgängligt underhållningsstoff som snarare förleder till opersonlig konsumtion av avkopplingsstimuli än leder till offentligt bruk av förnuftet. (ibid, 148)

Det är alltså fråga om att medier i sin jakt på vinst ökat andelen material som ger läsaren en direkt belöning på känsloplanet på bekostnad av mer krävande material (The delayed reward news, Kap. 2.1).

Smått komiskt blir det i tidigare nämnda Tuula Isoniemis avskedsintervjuer, som t.ex. i *Hbl* inleds med att konstatera att; ”Underhållningsaspekten har tagit klivet in i litteraturbevakningen. Förr var det de regelrätta recensionerna som dominerade [...] i dag är det rubriken ”övrigt” som står för över sjuttio procent av bevakningen.” (Hällsten 2005) Resten av den stort uppslagna artikeln går ut på att Isoniemi berättar om kända författare hon mött under sin yrkeskarriär och deras egenheter.

Jeanette Winterson beskriver samma fenomen ur författarens synvinkel:

My own writing life has run parallel to a change in the way that writers are perceived by the public and the media. Until the late eighties writers were much more anonymous. They were unlikely to be recognised; they might do one or two interviews, but they were not in any sense treated as

celebrities, nor where they expected to give opinions on the state of the world and generally air their views. [...] Personally I think it's unhelpful that writers are treated as celebrities; I think it's better that we should be treated as nobodies and only the work should be on show, but that's never going to happen. (Tucker 2005)

Att göra om författarna till kändisar är att göra litteraturen en björntjänst. Det finns inget som säger att en skapande, skrivande människa också njuter av att uppträda för publik och i media, snarare tvärtom. Skräckscenariot blir väl att litteraturen blir en arena för personer med behov att hävda sig själv, medan böckerna kommer i andra hand och att den publicitet boken får inte har något att göra med innehållet, utan är beroende av författarens mediasexighet. Men man kan också se saken från ett annat håll, låt mig igen återkomma till Björn Ranelid, som förra året ställde upp för en affischkampanj för klädkedjan MQ. Ranelid menar att författare, tonsättare och bildkonstnärer i stort är utestängda från det offentliga rummet. ”Skulle man överlåta det offentliga rummet helt och hållet åt det som är absolut utan värde, så ger man efter för något slags enfald och kommersialism. Det får man bjuda motstånd.” (Schmidt 2004) Hur Ranelids medverkan i kampanjen gör det offentliga rummet mindre kommersiellt, förblir oklart för läsaren.

Öppna frågor

Mitt arbete har koncentrerats på recensioner av finlandssvensk lyrik och prosa, inalles tjugo böcker. Det skulle naturligtvis vara intressant att se hur recensionerna av litteratur från andra genrer och språkområden utvecklats, likaledes att genomföra undersökningen på ett större antal titlar för att kunna dra mera långtgående slutsatser.

Jag har inte heller i detta arbete vetenskapliga belägg för att andelen övriga artiklar om litteratur har vuxit i våra dagstidningar. Det är en fråga som kunde vara intressant att forska vidare i, t.ex. genom årliga stickprov (tre utvalda veckor), så som Tomas Forser gjort sin undersökning.

En intressant fråga som också blivit utanför denna undersökning är våra statsägda kanalers inställning till seriös litteraturkritik. Den största kritikpolemiken har under de senaste åren berört just åtgärderna inom Rundradion. Rundradions betydelse är ju speciallt stor för de finlandssvenska litteraturen, eftersom det inte existerar andra svenskspråkiga etermedia i Finland. I kapitel 5.1 berättar jag om nedläggningshoten mot både TV:ns och radions längsta litteraturprogram. I en insändare i *Östra Nyland* försvarar sig FSR:s programdirektör Annika Nyberg Frankenhaeuser (2004): ”Är det faktiskt så att film, konst, design, teater, populärkultur osv. är dem [de litteraturintresserade] främmande? Eller ointressant. Jag har varit ganska häpen och i

viss mån beklämd över den trångsynthet och i viss mån ovilja mot andra kulturyttringar jag tycker mig ha mött [...] Vår uppgift är att stå för en bred kultursyn och att se till att programverksamheten speglar alla kulturyttringar. [...] våren 2005 startar vi ett nytt kultur- och samhällsprogram [...] som representerar en bred kultursyn, och som lovar att bli nyskapande, gränsöverskridande och givande för alla publikgrupper.”

Jämför vi ovanstående med Forser är det tydligt att ett paradigmskifte skett vid Rundradions svenskspråkiga redaktioner där den gränsöverskridande allmänbildade kulturjournalistiken som bäst tar över. (I skrivande stund är Läslyckor åter nedläggningshotat, denna gång skall programmet köras ned vid årsskiftet 2005/2006.)

Syftet med min pro gradu -uppsats har varit att studera om recensionerna av finlandssvensk skönlitteratur minskat i finlandssvenska dagstidningar. Den frågan har besvarats med ett entydigt nej. Orsakerna tycks vara det förhållandevis lilla språkområdet med en begränsad utgivning kopplad till ett intresse för litteratur hos hela språkgruppen och en hög ambitionsnivå bland recensenterna som flertalet lever upp till. Men vi får inte ta denna standard som en självklarhet. Faran är att recensionerna minskar senast när nästa generation tar över efter eldsjälarna.

KÄLLOR

Litteratur

- Aluemediatutkimus 1999 Mellanbyland. Suomen Gallup-Media Oy.
- Aluemediatutkimus 1999 Västnyland. Suomen Gallup-Media Oy.
- Aluemediatutkimus 1999 Åboland. Suomen Gallup-Media Oy.
- Aluemediatutkimus 1999 Åland. Suomen Gallup-Media Oy.
- Aluemediatutkimus 1999 Östnyland. Suomen Gallup-Media Oy.
- Aluemediatutkimus 2000 Pietarsaaren seutu/Jakobstadsregionen. Suomen Gallup-Media Oy.
- Aluemediatutkimus 2000 Rannikkoseutu/Kustregionen. Suomen Gallup-Media Oy.
- Antas, M. 2005. Like a Child on a Literary Expedition. Swedish Book Review. Contemporary Finland-Swedish Fiction. 2005: Supplement. Norwich: Norvik Press, University of East Anglia.
- Bokjul 1994 – Finlandssvensk bokkatalog. 1994. Helsingfors: Delegationen för Svenska kulturfonden
- Bokkatalogen – Den finlandssvenska boken. 2004. Helsingfors: Delegationen för Svenska kulturfonden och Föreningen Konstsamfundet.
- Bourdieu, P. 1985. Sosiologian kysymyksiä. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.
- Burman, A. 2004. Dekonstruktionen var ett namn på den nya upplysningen. Dagens Nyheter 29.5.2004.
- Dahlkvist, M. 1998. Jürgen Habermas' teori om ”privat” och ”offentligt” i Habermas, J. Borgerlig offentlighet. Lund: Arkiv förlag.
- Eagleton, T. 2005. After Theory. London: Penguin Books.
- Esaiasson, P. & Gilljam, M. & Oscarsson, H. & Wägnerud L. 2003. Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad. Stockholm: Norstedts juridik.
- Escarpit, R. 1970. Litteratursociologi. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Forsner, T. 2002. Kritik av kritiken – 1900-talets svenska litteraturkritik. Gråbo: Bokförlaget Anthropos AB.
- Habermas, J. 1998. Borgerlig offentlighet. Lund: Arkiv förlag.
- Hanifi, R. 2005. Vapaa-ajan harrastukset – itse tekeminen, aktiivinen harrastaminen i Liikanen, M. & Hanifi, R. & Hannula, U. (Red.) Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä – Vapaa-ajan muutokset 1981–2002. Helsingfors: Statistikcentralen

- Heinilä, A. 2005. Kritiikki on keskustelua kirjallisuudesta. *Kritiikin Uutiset* 1/2005
- Hellman, H. 2005. Säätiöiden tuki taiteelle on kaksinkertaistunut 2000-luvulla. *Helsingin Sanomat* 19.4.2005, s. C5.
- Holmström, R. 1988. *Karakteristik och värdering – Studier i finlandssvensk litteraturkritik 1916–1929*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Holmström, R. 2005. *Hotbilder vid horisonten – En essä om kritik i Det öppna rummet – Festskrift till Merete Mazzarella*. Helsingfors och Stockholm: Söderströms och Atlantis förlag.
- Hurri, M. 1993. *Kulttuuriosasto – Symboliset taistelut, sukupolvikonflikti ja sananvapaus viiden pääkaupunkilehden kulttuuritoimituksissa 1945–80*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Hällsten, A. *Böcker till vardags och fest*. *Hufvudstadsbladet* 7.6.2005
- Ingström, P. 1999. *Den nyaste prosan i Finlands svenska litteraturhistoria, Del 2*. 1999. Helsingfors och Stockholm: Svenska litteratursällskapet och Atlantis förlag.
- Jørgensen, J.C. 2004. *Litteraturkritikkens domæntab i Nordisk Litteratur 2004*. København: Nordbok.
- KPL:n Tietopaketti 1/2005. 2005. Helsingfors: Kirjakauppaliitto
- KPL:n Tietopaketti 2/2004. 2004. Helsingfors: Kirjakauppaliitto
- Kulttuuritilasto – Cultural Statistics 2001. 2003. Helsingfors: Statistikcentralen.
- Kulttuuritilasto 2003 – Cultural Statistics 2003. *Kulttuuri ja viestintä* 2004:1. 2005. Helsingfors: Statistikcentralen.
- Laitinen, K. 1988. *Finlands litteratur*. Helsingfors: Söderströms förlag.
- Levikintarkastus. 2005. www.levikintarkastus.fi. Hänvisat 6.4.2005.
- Manninen, M. 2005. *Säätiöt Suomessa*. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö.
- Mazzarella, M. 1989. *Det trånga rummet*. Helsingfors: Söderströms förlag.
- Miettinen, J. 1980. *Sanoomalehtien lukeminen*. Viestintätutkimuksen seuran julkaisusarja n:o 2. Esbo: Weilin & Göös.
- Morley, D. *Postmodernismen – ett utkast* i Curran, J. Morley, D. & Walkerdine V. (red). 1999. *Samtidskultur och kommunikation*. Lund: Studentlitteratur.
- Nyberg Frankenhaeuser, A. *Jag läser varje dag*. *Östra Nyland* 9.11.2004
- Repo, Y. 2003. *Yhteenvedo Suomi lukee -tutkimuksista 1989, 1995 ja 2003*. Statistikcentralen: Taloustutkimus Oy.

- Sauri, T. 2005. Lukeminen i Liikanen, M. & Hanifi, R. & Hannula, U. (Red.)
Yksilöllisiä valintoja, kulttuurien pysyvyyttä – Vapaa-ajan muutokset 1981–2002.
2005. Helsingfors: Statistikcentralen
- Schmidt, L. 2004. Smalbenta författare säljer trånga byxor. Tidningen Svensk bokhandel nr 4, 27.2.2004.
- Schmidt, L. 2005. Bonniers och Norstedts populärast på kultursidorna. Tidningen Svensk bokhandel nr 10, 27.5.2005.
- Skugge, L. 2003. Raneliderligt. Expressen 19.9.2003
- Stockmann, D. & Bengtsson, N. & Repo, Y. 2000. Kirja Suomessa. Tekijöistä lukijaan – kirja-alan tukitoimet ja kehittäminen. Opetusministeriön Kulttuuripolitiikan osaston julkaisusarja 1/2000. Helsingfors: Undervisningsministeriet. Uppdaterad statistik till ovanstående: www.minedu.fi/opm/kulttuuri/kirjasuomessapaivitys.pdf
Hänvisat 6.4.2005
- Sucksdorff, S. 1989. Kritik av kritiker – En undersökning av konstkritiken i fem finlandssvenska dagstidningar. Examensuppsats i journalistik vid Svenska social- och kommunalhögskolan.
- Suomen kustannusthdistys ry. 2004. Vuositilasto 2003. Helsingfors: Finlands förläggareförening
- Suomen kustannusthdistys ry. 2005. Vuositilasto 2004. Helsingfors: Finlands förläggareförening
- Swedish Book Review. Contemporary Finland-Swedish Fiction. 2005: Supplement. Norwich: Norvik Press, University of East Anglia.
- Säätiöpalvelu. 2005. www.saatiopalvelu.fi. Hänvisat 12.5.2005
- Söderling, T. 2001. ”Jag kan alla siffror som finns utantill” – Resor, pappor och genus i finlandssvensk prosa 2000. Nya Argus 1/2001.
- Söderling, T. 2003. Dragigt på berget Parnassos. Licentiatavhandling vid institutionen för Nordisk litteratur, Helsingfors universitet.
- Tucker, L. 2005. From Innocence to Experience, Louise Tucker talks to Jeanette Winterson i Lighthousekeeping. London: Harper Perennial
- Warburton, T. 1984. Åttio år finlandssvensk litteratur. Helsingfors: Holger Schildts förlag.
- When, F. 2004. How Mumbo-Jumbo Conquered the World – A Short History of Modern Delusions. London: Harper Perennial.
- Wilhelmson, M. 2003. Ranelid-fejden. Expressen 18.10.2003.

Forskningsmaterial**Telefonintervjuer:**

Kulturredaktör Egil Green, Borgåbladet 13.4.2005

Redaktionssekreterare Tom Johanson, Österbottningen 13.4.2005

Redaktör Carita Liljendal, Östra Nyland 13.4.2005

Kulturredaktör Benita Mattsson-Eklund, Tidningen Åland 13.4.2005

Chefredaktör Bjarne Smeds, Syd-Österbotten 7.4.2005

E-post:

Utredningsman Leif Rex 9.3.2005, ang. planerna på centralisering av
recensionsverksamhet

Chefredaktör Bjarne Smeds, Syd-Österbotten 7.3.2005 ang. läsarundersökning/SÖB

Chefredaktör Barbro Teir, Hufvudstadsbladet 28.2.2005, ang. läsarundersökningar/Hbl

Birgitta Bouchts e-postenkät gjordes för utbildningsprogrammet Litterärt skapande vid
Åbo Akademis Fortbildningscentral. Frågorna skickades ut 9.10.2004. Svaren kom
per e-post:

Kulturredaktör Mary-Ann Bäcksbacka 10.10.2004

Litteraturredaktör Pia Ingström 18.10.2004

Kulturredaktör Jan Kronholm 11.10.2004

Kulturredaktör Bertel Nygård 18.10.2004

Kulturredaktör från Henrik Othman 18.10.2004

Kulturredaktör Bror Rönnholm 18.10.2004

Bilaga 1: Recensioner bok- och tidningsvis 1994

	Fagerholm	Donner	Steinby	Brunn	Lindblad	Löfman	Lund	Andbacka	Grangvist	Lilius	Antal rec.	Rec. storlek i medeltal
Rec. storlek, Cm ²												
Hbl	414	564	454	433	436	195	132	392	432	672	10	412
Vbl	266	294	466	-	378	285	219	494	428	238	9	341
JT	299	324	-	214	380	-	189	392	317	399	8	314
VN	371	342	322	329	280	-	135	257	189	446	9	297
ÄU	550	523	370	450	375	263	-	380	361	-	8	409
Bbl	480	375	294	233	-	-	-	-	250	-	5	326
ÖN	-	-	-	494	-	-	-	-	-	-	1	494
ÖB	-	494	-	-	542	-	418	-	-	-	3	485
SÖB	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ä	588	-	435	370	-	630	-	-	-	-	4	506
NÄ	270	250	504	266	-	456	-	-	-	-	5	349
	8	8	7	8	6	5	5	5	6	4	62	
	405	396	406	348	398	366	218	383	329	439		371
Brödtextyta Cm ²												Brödtextyta i medeltal
Hbl	235	304	239	254	262	133	101	221	214	265	10	223
Vbl	245	240	338	-	235	212	188	423	216	214	9	257
JT	219	244	-	175	313	-	143	317	221	202	8	229
VN	221	216	226	167	214	-	103	198	149	266	9	195
ÄU	325	343	278	290	270	210	-	180	220	-	8	264
Bbl	275	158	255	180	-	-	-	-	179	-	5	209
ÖN	-	-	-	155	-	-	-	-	-	-	1	155
ÖB	-	384	-	-	302	-	211	-	-	-	3	299
SÖB	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ä	299	-	286	189	-	214	-	-	-	-	4	247
NÄ	180	168	318	195	-	265	-	-	-	-	5	225
	8	8	7	8	6	5	5	5	6	4	62	
	250	257	277	201	266	207	149	268	200	237		233
Brödtext av hela ytan i %												Brödtext av hela ytan, % i medeltal
Hbl	57	54	53	59	60	68	77	56	50	39	10	57
Vbl	92	82	73	-	62	74	86	86	51	90	9	77
JT	73	75	-	82	82	-	75	81	70	51	8	74
VN	60	63	70	50	76	-	77	77	79	60	9	68
ÄU	59	66	75	64	72	80	-	47	61	-	8	66
Bbl	57	42	87	77	-	-	-	-	71	-	5	67
ÖN	-	-	-	31	-	-	-	-	-	-	1	31
ÖB	-	78	-	-	56	-	51	-	-	-	3	61
SÖB	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ä	51	-	66	51	-	34	-	-	-	-	4	50
NÄ	67	67	63	73	-	58	-	-	-	-	5	66
	8	8	7	8	6	5	5	5	6	4	62	
	64	66	69	61	68	63	73	69	63	60		66

Bilaga 2: Recensioner bok- och tidningsvis 2004

	Fagerholm	Donner	Forsblom	Brunn	Wahlström	Sandström	Löfman	Andbacka	Mattar	Kackur	Antal rec.	Rec. storlek i medeltal
Rec. storlek, Cm ²												
Hbl	648	525	624	608	608	636	-	544	252	-	8	556
Vbl	852	599	494	192	257	285	-	714	213	235	9	427
JT	304	285	234	266	590	428	-	-	-	-	6	351
VN	556	324	318	351	450	482	-	333	300	-	8	389
ÅU	605	432	686	417	576	636	528	564	441	600	10	548
Bbl	-	308	560	293	-	-	-	-	-	-	3	387
ÖN	-	-	490	-	750	-	-	-	-	-	2	620
ÖB	285	210	-	-	360	350	-	-	-	-	4	301
SÖB	-	-	-	-	308	-	-	-	-	-	1	308
Å	-	-	-	378	-	-	460	-	-	-	2	419
NÅ	350	200	332	59	800	700	490	-	-	-	7	419
	7	8	8	8	9	7	3	4	4	2	60	
	515	361	468	321	523	503	493	540	302	418		445
Brödtextyta Cm ²												Brödtext yta i medeltal
Hbl	398	245	220	251	325	252	-	290	130	-	8	264
Vbl	526	409	245	154	173	157	-	552	161	158	9	282
JT	209	212	181	190	348	169	-	-	-	-	6	218
VN	331	204	247	200	282	328	-	239	202	-	8	254
ÅU	436	247	363	220	387	434	304	341	255	363	10	335
Bbl	-	135	207	167	-	-	-	-	-	-	3	170
ÖN	-	-	330	-	392	-	-	-	-	-	2	361
ÖB	117	149	-	-	170	246	-	-	-	-	4	171
SÖB	-	-	-	-	160	-	-	-	-	-	1	160
Å	-	-	-	191	-	-	240	-	-	-	2	215
NÅ	233	157	270	34	444	206	245	-	-	-	7	227
	7	8	8	8	9	7	3	4	4	2	60	
	321	220	258	176	298	256	263	356	187	261		257
Brödtext av hela ytan i %												Brödtext av hela ytan, % i medeltal
Hbl	61	47	35	41	53	40	-	53	52	-	8	48
Vbl	62	68	50	80	67	55	-	77	76	67	9	67
JT	69	74	78	72	59	40	-	-	-	-	6	65
VN	60	63	78	57	63	68	-	72	67	-	8	66
ÅU	72	57	53	53	67	68	58	60	58	60	10	61
Bbl	-	44	37	57	-	-	-	-	-	-	3	46
ÖN	-	-	67	-	52	-	-	-	-	-	2	60
ÖB	41	71	-	-	47	70	-	-	-	-	4	57
SÖB	-	-	-	-	52	-	-	-	-	-	1	52
Å	-	-	-	51	-	-	52	-	-	-	2	51
NÅ	67	78	81	58	55	29	50	-	-	-	7	60
	7	8	8	8	9	7	3	4	4	2	60	
	62	63	60	59	57	53	53	66	63	64		57

Bilaga 3: Procentuella ändringar 1994-2004

Hela artikelytan (Cm2), ökning/minskning 1994– 2004					
	1994	Antal rec 1994	2004	Antal rec 2004	+/- %
Hbl	412	10	556	8	+ 26
Vbl	341	9	427	9	+ 20
JT	314	8	351	6	+ 11
VN	297	9	389	8	+ 24
ÄU	409	8	548	10	+ 25
Bbl	326	5	387	3	+ 16
ÖN	494	1	620	2	+ 20
ÖB	485	3	301	4	- 38
SÖB	-	-	308	1	-
Ä	506	4	419	2	- 17
NÄ	349	5	419	7	+ 17
Medeltal	371	62	444	60	+ 16
Brödtextyta (Cm2), ökning/minskning 1994– 2004					
	1994	Antal rec 1994	2004	Antal rec 2004	+/- %
Hbl	223	10	264	8	+ 16
Vbl	257	9	282	9	+ 9
JT	229	8	218	6	- 5
VN	195	9	254	8	+ 23
ÄU	264	8	335	10	+ 21
Bbl	209	5	170	3	- 19
ÖN	155	1	361	2	+ 57
ÖB	299	3	171	4	- 43
SÖB	-	-	160	1	-
Ä	247	4	215	2	- 13
NÄ	225	5	227	7	+ 1
Medeltal	233	62	257	60	+ 9
Brödtextens andel av hela artikelytan (%), ökning/minskning 1994– 2004					
	1994 (%)	Antal rec 1994	2004 (%)	Antal rec 2004	+/- %
Hbl	57	10	48	8	- 17
Vbl	77	9	67	9	- 13
JT	74	8	65	6	- 12
VN	68	9	66	8	- 6
ÄU	66	8	61	10	- 7
Bbl	67	5	46	3	- 31
ÖN	31	1	60	2	+ 47
ÖB	61	3	57	4	- 7
SÖB	-	-	52	1	-
Ä	50	4	51	2	+ 2
NÄ	66	5	60	7	- 9
Medeltal	66	62	57	60	- 14